

VI. JAGON JARDUNALDIAK

VI. JAGON JARDUNALDIEN AGIRIA

2002.eko irailaren 27an, arratsaldeko 4,15etan, Hendaiko Udaletxean. Bilduak: J. Haritschelhar, euskaltzainburua; H. Knörr, buruordea; X. Kintana, idazkaria; B. Oihartzabal, *Iker* sailburua; A. Urrutia, *Jagon* sailburua; P. Altuna, P. Charritton, J.L. Davant, A. Eguzkitza, A. Iñigo, E. Larre, J.M. Lekuona, F. Ondarra, Tx. Peillen, P. Salaburu, J. San Martin, J.M. Satrustegi eta P. Zabaleta, euskaltzainak; A. Aranburu, L. Baraiazarra, G. Barandiaran, E. Baxok, J. Camino, J.B. Dirassar, E. Etxezarreta, M. Itzaina, J. Kaltzakorta, J.A. Letamendia, J.L. Lizundia, J.A. Mujika, M. Ruiz Urrestarazu eta J.J. Zearreta, euskaltzain urgazleak.

Euskaltzain oso eta urgazleez gain, beste 35 bat lagun aurkitzen dira Udaletxeko ezkontza aretoan.

Lehendabizi, J. Haritschelhar euskaltzainburuak agurra egiten du Euskaltzaleen Biltzarraren mendeurrenaren karietarat, aipatuz nola duela mende bat, Hendaian eta Hondarribian bildu ziren euskaltzaleak eta orain Euskaltzaleen Biltzarraren azken txanpan egon daitekeenez, horren eraberritzea komeniko litzatekeela, bere heritoza gerta ez dadin. Belaunaldi gazteagoen esku.

Ondoren, A. Urrutia sailburuak, VI. Jagon Jardunaldien aurkezpena egiten du, ildo nagusiak markatuz, alegia, «Euskara Baiona-Oloroe-Leskarreko elizbarrutian» deritzan txostena irakurriaz.

Jarraian, Mikel Erramouspe irakasleak, «Euskara Iparraldeko egungo elizkizunetan». *Fededunak* aldizkarian argitara eman duen lanaren azalpena egiten du.

Segidan, Xabier Itçaina CNRSeko ikerleak, «Erljio katolikoa eta nazio nortasunaren eraikuntza Euskal Herrian» txostenarekin aritzen da.

Ondoren, Jean-Louis Davant euskaltzainak, «Euskarak Iparraldeko elizkizunetan duen presentziaren aurrean zer?» izeneko txostena irakurtzen du.

Azken hitzaldi gisa, Piarres Charritton euskaltzainak, «Eliza eta estatua Euskal Herrietan» gaia hartzen du, Estatuak hizkuntza txikiez eta Elizarekiko ohi duen nagusikeriaz, besteak beste.

Amaitzeko, bilduen artean, elkarrizketa aberasgarria sortzen da.

Eta honekin amaitzen dira, VI. Jagon Jardunaldiok.

HENDAIA-ko BILTZAR IDEKIA

Hendaian 2002-IX-27

Jean Haritschelhar

Euskaltzainburuaren agurra

Jaun-Andereak aratsalde on.

Ikusirik hainbeste jende etorri dela gure biltzar ideki honetara ene lehenbiziko hitzak esker-hitzak izanen dira Euskaltzaindiaren izenean. Pentsa dai-teke hautatu dugun gaia interesgarria dela.

Egia erran, hiru urteren lana da. Hasten gara Baionako elizarekin, datoren urtean segituko dugu Euskal Autonomia Erkidegoko hiru elizbarrutiek (Bilbo, Donostia, Gasteiz) eta bukatuko dugu Nafarroako Foru Erkidegoko elizarekin (Iruñea eta Tuter), aztertuz zertan den euskara Euskal Herriko diosesetan.

Ez dezagun ahanz duela orain 101 urte orduko euskaltzaleak bildu zirela Hendaian, Hegoaldekoak eta Iparraldekoak eta duela mende bat 1902an Hondarrribian. Normalki mendeburua hemen behar genuen ospatu iaz eta aurtten Hondarrribian, baina 2001. urtean Bilbon eta Baionan Biltzar nagusi bati esker ospatu ditugu hiru euskaltzale eta euskaltzain haundi, Resurrección María de Azkue, Julio de Urkijo eta Pierre Lafitte. Utzi dugu, beraz, aurtengo Euskaltzaleen Biltzarraren mendeurrena, jakinik badela konsortzio bat Hendaia, Hondarribia eta Irunen artean, hautatuz Hendaia mendeurrenaren ospatzeko, kontuan harturik urtero Euskaltzaindia biltzen dela aldi bat Iparraldean, aurtten, Hendaian.

Euskaltzaleen Biltzarra sortu zen orduan Hendaian eta Hondarrribian egin ziren biltzarretan biltzarkideen xedea zen euskararen ortografiaren batasuna egitea. Badakigu ez zutela hori lortu, baina azpimarratu nahi nuke euskara batu baten lehen entsegua izan zela.

1918-1919an sortu zen Euskaltzaindia, aspaldidanik amestua izan zen Euskal Akademia. Lehenbiziko xedeetan agertzen da ortografia batu baten egitea beste asmu askoren artean hala nola Hizkuntz Atlas eta senditzen zuten euskara batuaren beharra Campiñon-Broussain-en txostenak salatzen duen be-

zala. Azkue-k proposaturik, abiatu ziren Gipuzkera osatuari buruz, baina ez ziren ados jarri.

Jin zen gerla zibila, katakunbetan egon zen luzaz Euskaltzaindia ; 1948an hamabi kidetarik joan zen hemezortzi kideetara Krutwig-en txosten bat onarturik eta 1960eko hamarkadan hogeita lauera joan. Hamarkada horretan Arantzazuko Biltzar Nagusiak ideki zuen bide berri bat, euskara batuarena, euskaldunek balia zezaketen hizkuntza amankomuna, baina ez bakarra. Euskaltzaindiak ez ditu sekulan baztertu euskalkiak eta are gutiago arbuaiatu. Haien estudiatzea beharrezkoa da hobeki ulertzeko eta aztertzeko zer izan den euskal literatura.

Azken hogeita hamar urteetan lan sakonetan murgildu da Euskaltzaindia, direlarik lekuko *Orotariko Euskal Hiztegia* (14 liburuki argitaratuak), Hiztegi Batua 23.000 hitzekin, Gramatika (5 liburuki), Onomastikako argitalpenekin, Literaturan egin dituen Jardunaldiak eta Biltzar Nagusiak Elissamburu, Oiherant, d'Abbadie, Lafitte... Iparraldeari dagokionez.

Lan horiek kontuan hartuz eta Iparraldeari begira ez dut uste bere hil zorian utzi behar den Euskaltzaleen Biltzarra. Badu oraindik zer egin nahiz sortu diren elkarte frango euskararen defentsarako. Ez dakit zer izanen den haren geroa, baina Mixel Itzainak erraiten zuen bezala, Iparraldeko euskal kultur mogimenduaren amatxi da eta amatxi gisa merezi du euskaltzaleen amodio kartsua.

Ez du gure belaunaldiak piztaraziko Euskaltzaleen Biltzarra. Gazteen eskuetan behar da ezarri. Bada gazteria eder bat Iparraldean, behar den bezala hezia Unibertsitatean, prest dagoena ene ustez Iparraldeko euskaltzaleen biltzeko eta asmatzeko ere zeri buruz joan behar duen Euskaltzaleen Biltzarrak. Hori da ene ametsa.

Ez dut gehiago luzatu nahi eta ikusiz hainbeste jende bildu dela gaur Hendaiako Udaletxean sartuko gara egungo gaian hitza emanaz Andres Urrutia, *Jagon* sailburu jaunari.

Eskerrak zuei denoi.

VI. JAGON JARDUNALDIAK: aurkezpena

Hendaia, 2002-IX-27

*Andres Urrutia,
Jagon Sailburua*

Dugun atxik eskuara!

Arratsaldeon guztioi.

Urtero-urtero etorri izan da Euskaltzaindia Euskal Herriko Iparalde honetara, bere asmoak eta zereginak plazaratzera eta bertako euskaldunekin bat egitera.

Egunak, hilak, urte osoaren zurrunbiloan murgilduta bizi den Euskal Akademiarentzat badira hamaika lan eta eginahal euskalgintzan. Batzuk distiran egiten ditu; beste batzuk, aldiz, isilean eta ekinean.

Horra, bada, gure gaurko hau, ekitaldi ireki eta zabala. Bateko, eginkizun dugu Euskaltzaleen Biltzarreko ehun urteak gogoratzea eta euskal gizarteari ere gogoraraztea. Besteko, garaiotako arrangurek eraman gaituzte pil-pilean dagoen afera zuen aurrean jartzera.

Izan ere, titulua bera oso adierazgarri zaigu: «Euskara Baiona-Leskar-Oloroeko elizbarrutian». Nondik nora halako gairik? Horixe galdetuko didazue berehalakoan. Erantzuna, bat-batekoa baino, garatu beharrekoa dut.

Herria astekaria izan nuen nik horretan lehen giderra. Gure aspaldiko –eta hala ere, bizi-bizi eta irakurterraza– astekariak eman zidan lehen albistea. Kezka nagusia zen euskararen izatea elizkizunetan. Euskara, maldan behera Elizaren zereginetan. Euskararen betiko euskarria zalantzan eta kinka larrian. Erramouspe irakasle bipilak egina zuen ordurako berebiziko ikerketa, euskara mezatan non eta nola zehazteko. Hori adierazia zuen eliz-arduradunen artean, egoeraren berri izan zezaten. Edonork neur dezake, begi-kolpe batez, Euskal Herrian horrek izan dezakeen pisu eta garrantzia. Ez nolana hikoia, jakina, Elizarentzat eta euskararentzat.

Bazen –eta bada, oraindik ere– bestelako eraginik alor honetan. Donostiarako deia jaso eta han bildu ginen, duela bizpahiru hilabete, euskaltzain oso-

ak, ohiko izaten dugun hileroko bilkuran. Bertaratu ahala, aldamenen suertatu zitzaidan Jean-Louis Davant euskaltzainkidea. Hark, leun, aldizkaritxo bat eskuratu zidan. Izena *Fededunak* zuen, eta izana, laster igarriko duzue, bide beretik zetorren. Euskara zer, nola eta zertarako Elizaren egitekoetan. Esan gabe doa agudo hartu niola aldizkaritxo, harpidetza ordaindu eta hango beirriak irakurri.

Era-erara genuen gaia; erago, oraino, Euskaltzaindiaren egokiera. Falta zen azken pausoa, eta hori eman zuen Jagon Saileko Sustapen Batzordeak, Xarriton euskaltzainkidea akulari izan genuela.

Batetik zein bestetik, gaiari oratu eta horri buruzko hizlari aproposenak bilatzea geratu zen gure gain. Ordukoak ekarri du oraingoa. Hona hemen, Sustapen Batzordearen ekarriaz, jardunaldi honentzat osatu dugun hizlari eta mintzaldien zerrenda:

- Lehena, Erramouspe irakaslea dugu. Bera da, lehen esan legez, euskararen erabilera ikertu eta zehaztu duena, egunotako meza eta elizkizunetan. Bat baino gehiago harrituko da, segur aski, Erramousperen adierazpenak entzun eta gero. Nolanahi ere, irakasgai ederra mugaz bestaldetik gatozenontzat ere, euskararen biziraupenerako bermaketan behinik behin.
- Euskara betidaniko osagaia izan da Euskal Herriaren nortasunean. Historian zehar halakoek zer ekarri eta nola moldatu diren azalduko digu Itçaina irakasleak, hain zuzen ere, gai horrekin unibertsitate-doktoradutza erdietsi zuena. Haren mintzaldia katolizismoaz eta euskal nortasunaz bilbatuko da.
- Horren hurrengo, Jean-Luis Davant zuberotarra datorkigu esatari. *Fededunak* aldizkariarena aipatu dizuet. Aspaldiko kezka hezurmamitu da bertan. Abiaburu dituzte, euren esanetan, berba hauek: «Orain arrapizten da FEDEDUNAK taldea, bere aldizkari honekin, euskarak diosesako elizetan duen leku gero eta hertsia goak horretara beharturik.» Bistan da, hortaz, Davanten hitzek ekarriko diguten mezuaren pisua.
- Azkenez, Xarriton euskaltzainkideak aztertuko du gaia Elizaren eta estatuen ikuspegitik. Zin-zinez kezkatzen gaitu guztiok giza eskubideen esparruak. Hor ere, badu zeresanik hizkuntzak. Areago gurean, hizkuntza gutxitu eta gutxiengo batean bizi baikara. Bego horren lekukotza Xarriton euskaltzainkidearen hitzetan.

Aurkezpen soila da hau. Aurkezpena, oraingo ekitaldiarena, eta konpromisoa, osterantzekoena, Sustapen Batzordeak lanean baitihardu, beste euskal elizbarrutien hizkuntza-egoerak ikertu eta plazaratzeko.

Isil bitez nire berbak. Mintzo daitezzen hizlariarenak eta hausnar ditzagun guztion artean, hemen azalduko denak euskararentzat izan ditzakeen ondorioak.

Nire egiten ditut, bukatzeko, Jean-Louis Davanten intziriak, *Fededunak* aldizkarian agertuak: «Urtarrilaren 15ean Baionako seminario handian egini-ko biltzarraren ondotik, guregain biltzen hasi gara fededun batzuk, ikusteko zer egin behar den dioesa honetako elizetan euskarari leku egoki baten atxikitzeke edo berriz emaiteko. Horretaz gogoetak egingo ditugu zuekin, proposamenen helarazteko elizako buruzagieri eta girstino guzieri».

Asmo bertsutik gatoz euskararen esparrutik ere, Hiriart-Urruty kalonje zenaren deiadar zolia ezpainetan ari zaigula:

Dugun atxik eskuara!

EUSKARA LITURGIAN

Hendaiaiko Udaletxea, 2002-IX-27

Mikel Erramouspé

I. Ikerketa nola eramana izan den

J. Camino Baionako diosesako bikario jeneralaren arrangura zen 2001. urte honetan jakitea zertan zen euskara elizkizunetan. Euskarak badu segur aipaldi denbora hauetan: batzuek diote gibelerat ari dela, besteek, aldiz, aintzina ari dela. Eta elizan zer leku ote du?

Leku hori ttipituz, haundituz ari da? Lekuaz bestalde zer erran nahi emaiten diogu? Komunikabide baten lerroan ote da ala elizak ba ote ditu bere arrazoinak euskarari, frantsesari edo elebiduntasunari honelako edo halako inportantziaren emateko?

Zinodak zerbait erran bazuen ere, hortaz gogoeta funtsezkorik egin ote zen ondotik? Ala bakotxak (apez bakotxak) bere alde bereari segitu ote du?

Galde horiek guziak gogoan bildu ginen beraz eta deliberatu zen lehen lehenik behar zela ahal bezain argi ikertu zertan zen euskararen lekua bederen elizkizunetan.

Horretako Euskal Herriko eliza guzietan iragaiten diren mezak zoin hizkuntzatan diren bai hitza, otoitza eta kantu ikertu izan da.

J. Caminok muntatu du talde bat horren egiteko: Gaxuxa Eppherre, Anne Marie Etcheverry, Graxi Zolorzano, Maité Deliart, Katty Itzaina, Adolphe Antchordoquy, Marzel Recalde, Peio Jorajuria, Mikel Erramouspé eta beste zazpi apez. Bakotxak parrophia bat edo bi ikertu ditu galdeginez zer elizkizun zer mintzairatan egiten den jakiteko eta denbora berean ahalaz jakiteko nola egi-ten zuten mintzaira horien antolatzeke.

II. Emaitzak

Mapa batean eman ditugu emaitzak. 3 kasu berexi ditugu. Parrophia batean igandeko meza bat bederen osoki euskaraz bazelarik, kolore xuritan ager-

tu dugu mapan. Meza elebidun bat bederen badelarik ttitta beltzak agertzen dira. Euskarak ez duelarik tokirik, ordion beltzez agertzen da.

– Meza elebiduna da, hitzaren parte bat euskaraz delarik. Euskarazko kantuek ez dute meza euskalduntzen.

1. Batzuek euskara eta frantsesa mintzairen uztartze hori traba bat bezala bizi dute kristau elkartearantzat. Batasuna hausten duela eta elgar baztertze bat sortzen duela pentsatzen dute. Liturgia denek behar dute ulertu. Beraz, frantsesa behar da baliatu erdaldun bat edo beste agertzen delarik, diote hauek. Beraz, hemen lehentasuna ematen zaio gehiengoari eta honen izenean batasunari.

Beste batzuek diote ez dutela jendeak galdegiten baitezpada euskara. Berdin zaiela. Beraz, ez dute baitezpada ikusten zer egin behar liteken euskaraz. Liturgiaren folklorizatzea dela ere agertu da euskara galduxea den lekuetan. Euskara mezan sartzeak «bitxi» egiten du, artifiziala, ez serioa. Edo zahar-keria bat: aitatxi-amatxien orroitzapen goxo bat. Hori ote da Ebanjelioaren zabalteko molderik hobereena?

Erran ez direnak, baina entzunak izan direnak inkesta honetaz bestalde: euskara liturgian politika baten egitea da. Elizak ez du euskararen alde agertzerik, ez dela hau honen egitekoa. Ez ote du elizak aise amor ematen errabiatu batzuen aintzinean?, diote batzuek! Frantzian izanez geroz, euskarazko mezarik ez da behar.

2. Beste apez batzuek diote zer traba kausitzen duten euskararen atxikitze-ko:

Oraingo pastoral kontseiluetan, kanpotik jin erdaldun frango bada eta harro-harro mintzo direnak! Euskaldunak uzkurrago agertzen dira eta hauen eraginez euskarak gibelerat egiten du. Laiko euskaldunek diote borroka gogorra behar dela eraman apezaren sustengatzeko eta laguntzeko sail horretan.

Parrokia batzuetan laiko euskaldunak hor dira, baina beste batzuetan kanpotiarrek gaina hartua dukete.

Beraz, ez da errax apez batentzat nehoen sustengua gabe euskararen alde irautea.

3. Beste leku batzuetan iduri du gauzak lanoki pasatzen direla, ez baitezpada ez delakotz problemarik, baina iduri du gauzak antolatua izan direla eta ontsa esplikatua. Hemen apaizaren nortasunak ainitz egiten duela ez da dudarik. Ez da baitezpada aldekoa edo kontrakoa historio bat baina gehiago indar bat egin delakotz gauzak diren bezala ikusteko, ikertzeko eta erantzun orekatu baten xutik emaiteko. Eztabaidak badira. Batzuetan nork edo nork igortzen du letra bat dena gatz eta biper, baina gehienak ez jakinean ez baitezpada gaxtakeriaz. Elkarritzeta (ez beti) baina gehienetan baikorra da eta aterabide bat aurkitzen da.

4. Azkenik, badira minbera direnak: Elizak ele ederrak erabiltzen ditu /baina gero ez dira obratuak. Elizak (apezpikuak?) ez duela deus egiten bere erabakien segitzeko... Euskaltzaleak okaztatuak daude eta gisa guztiz ez dira gehiago elizan ibiltzen, diote batzuek. Beste sinestetan barna eta engaiamenduetan dabilta edo ixil-ixila badoazi ... neherekin samurto gabe.

III. Gogoetak

Funtsezko gogoeta berritu baten beharra senditzen da. Bide batzu agertu (jadanik egiten direnak argian emanez) eta bide berriak ikertu:

- komunikazione beharra: poblema diren lekuetan ageri da komunikazione eta gogoeta eskasa. Berdin-berdina problemarik ez den lekuetan ohartzen gira apaizak edo pastoral kontseiluak indar haundia egin duela esplikatzeko edo gauzak behar bezala antolatzeke, hala nola mezako orrian irakurgai guztiak bi mintzairetan agertuz. Jenderi esplikatzuz zendako den meza bat euskaraz edo parte bat...
- gogoeta beharra; batek erran duen bezala, pasterala euskaraz ala euskararen pasterala. Ikusiz euskaltzale mundua karraskan elizarenganik urruntzen ari dela. Apez gazterik ez da gehiago euskaldunik. Zendako ez eman hauei urte bat euskararen ikasteko. Hauentzat on liteke eta AEKarentzat ere!
- Ikertu ere Hegoaldeko kristau elkarteek nola egiten duten euskalduntze hori.
- Inkestek erakusten dute jendea ez dela oro har euskararen kontra. Gainera honen erabilpena gune sinbolikoan kokatzen dute gaztetxoek partikulazki. Hortaz bi gogoeta egin behar genituzke dudarik gabe.
- Teologia erreberitu bat behar genuke landu partikulazki misionest ditugun euskaldunak lagun. Europaz bestalde badira segur kristauak eta hauen ikusmoldeak ere behar genituzke hartu kulturen eta Ebanjelioaren arteko harreman horien barnatzeko.

Gogoeta horien guzien eramaiteko Fedea eta Kultura taldea berriz muntatu da eta berriki arrapiztu den Fededunak taldearekin lan bat eramaiten dute agian fruitu onak ekarriko dituenak.

ELIZA ETA EUSKALZALETASUNA: BOST IKUSPEGI

Hendaia, 2002-IX-27.

*Xabier Itzaina
(CNRS-CERVL-IEP de Bordeaux)*

Eliza eta euskaltasunaren arteko loturaren aztertzea ez da ez ariketa erraza, ez intsegu berria (1). Eta nahiz eta Euskal-Herrian, Europa mendebaldeko bertze erresumetan bezala, Eliza katolikoa biziki ahuldu den, gai hori oraino minbera da. Auzia –auzi bat balego– ez dela trenkatua diote batzuk, egiturak oraino azkarrak direla bertzek, aipatzea ez duela merexi bertze batzuk oraino, eta abar. Dena den, ikusiz sekularizazio prozesua zertaratua den gaur Euskal Herrian, pentsa daiteke gai horren jorratzeko momentu ona dela. Alde batetik, tentsione erlijioso-politikoak ez direlaketz orain duela hogeita hamar edo berrogoi urte ziren horiek, eliz-egiturek ez dutelaketz gizartea lehen bezainbat kontrolatzen, eta bertzetik garai hortako aktore nagusiak ikuspegi distantziatu baten emaitako gai direlaketz orain. Horiek horrela, hemen nahi nituzke laburki bi puntu aipatu. Alde batetik, gai horri buruz eginak izan diren lanak lau sailetan bildu ditut (1). Ondotik nahi nuke erakutsi ikuspegi desberdin horiek nola balia ditazken bosgarren azterketa batean, gai zahar horri galdera berri zonbeit pausatzeko gisan (2).

1. Lau ikuspegi

Eliza eta euskaltzaletasunaren gaia, orohar, lau moldez aztertua izan dela erran daitaie. Klasifikazione hau arbitrarioa da, alabaina, baina halere lotura egiten du giza zientzietako eztabaida orokor batzuekin. Ikuspegi bakotzak berekin darama «nortasun narratibo» (identité narrative) bat, Paul Ricoeur-en sentsuan (Ricoeur, 1985, p. 444) (2).

(1) Artikulu honen funtsa Hendaian 2002ko buruilarren 27an Euskaltzaindiaren biltzarrean eman hitzaldi bat da. Milesker Piarres Xarriton-i Euskaltzaindiaren biltzarre hortarat gomitaturik. Ni eta Euskal Herriari buruz lanean ari giren frango harekin zorretan gara. Hemen agertzen diren azterketa laburrak beren osotasunean atxeman daitaizke: (Itzaina, 2000) edo bertze artikulu batzutan bildurik (Itzaina, 2001, 2002).

1. Ikuspegi esenzialista: suposatzen da euskal nortasuna eta girixtinotasuna norberaren baitan aurkitzen direla. Nortasun kolektiboaren definizioa primordialista da, eta erlijionearen definizioa biziki zabala: eliz-erakundetik espiritualiteraino. Nortasun etnikoa eta erlixionezkoa bata bertzean nahasiak dira. Euskaldun-fededun. Bada euskal arima bat (*l'âme basque*). Eskola horrek bi bide jorratu ditu. Alde batetik, euskal antropologia klasikoarentzat, euskal gizona erlijiozkoa baldin bada, arrazoina mendez mendez atxiki dituen sinemen eta jokamolde berezietan aurkitzen da, eliza katolikoak neurri batean beren gisa utzi dituenak. Eskola horren metodoa arkeologia, ipuinen eta mitoen biltzea da. Euskal gizonaren ikuspegi primitibista bat sortzen da, gaur arte arrakasta ukan duena. Bertze azpi-eskola batentzat hartatik, ixtorioa berriz sartzen da, baina berdin esenzialista geldituz. Hemen, euskal gizona erlijiozkoa baldin bada, lehen arrazoina da eliza-erakundearen gizona izan delakotz. Berdin ontzat hartzen da euskal herri bat badela, herri hori berez fededuna dela, eta herri hortarik direla atera hunenbertze apezpiku, misionesta, apaiz, eta abar. Ixtorioa gizon haundiena da eta froga estatistikoa da, 1960. urteak arte bederen. Euskaldunaren berezitasunaren onartzeak ez du erran nahi nortasun hori politikoki piztua dela. Eskola hortako apaiz historialari batek haxe idazten zuen: «Le Basque est foncièrement docile, enseigné par le clergé.» (Moreau, 1981, p. 14). Ikuspegi narratibo horrek komunitatea eliza katolikoaren denbora luzean berriz kokatzen du.

2. Ikuspegi exegetikoa edo teologikoa: irakurketa honen boz-eramaileak elizaren bihotzetik mintzo dira, erran nahi baita testu sakratuak aztertuz. Hemen ere pausatzen da euskal espiritualitate berezi bat badela, baina hermeneutika horren bidez galdera zera da: ze leku ematen du erlijionearen mamiak (bai doktrinak bai tradizioeak) herrien nortasun kolektiboari? Hari hortarik josten dira bai euskal liturgia edo euskal elizaren inguruko eztabaida eta teoriak, bereziki Vatikanoko II. Kontzilioaren ondotik (inkulturazioa, askapenaren teologia, eta ab.). Erakunde barneko ikuspegi bat da, frangotan kritikoa, baina barnekoa halere. Funtsezko galdera da: gauzak nola hobetu barnetik? Euskal herriaren kasuan, hiru lan garrantzitsu sailka daitezke hemen. Lehenik, J. M. de Lachagak nahi izan du erakutsi 1978ean gutxiengo etnikoak elizan onartzea eliza berezien bidez eginen zela (Lachaga, 1978). Pierre Charritton-en teologiako tesiak, Frantziako Tolosan irakurria izan zena lehenik, eta Montréal-en argitaratua 1979an, gogoeta hori barnatzen du (Charritton, 1979). Lehenik, aztertzen ditu elizaren jokaerak errealitate kulturalen artean, hogeigarren mendeko historio luzean. Gero, P. Charritton-ek molde kritiko batez behatzen du elizaren doktrina herrien autodeterminazioari buruz (*droit des peuples à disposer d'eux-mêmes*). Hirugarren parte aberats batean, idazleak dio elizak behar lituzkeela bere doktrinari erantsi gizazientzia zenbaiten (linguistika, an-

(2) J. Zulaiak euskal antropologiaren historiaren aztertzeke baliatu du nozioe hori (Zulaiak, 1996).

topologia, zuzenbidea, soziologia) ekarpen baliosak. Ondarrear, euskal eta québéc-iar kasuek ilustratzen dute aintzineko diskurtso teorikoa. Lachagak bezala, P. Charrittonek aintz baliatzen du Jean XXIII. aita sainduaren *Pacem in terris* Entziklika (1963), gizonen eta herrien zuzenbideak berriz sartzen dituen elizaren doktrinaren muinean, printzipioz bederen. Berrikiago, Felix Placeren teologia tesia, 1998ean publikatua, ekarpen garrantzitsu bat da «barneko ikuspegi kritiko» horretan (Placer,-1998). Kasu honetan, euskal elkarte girixtino batzuk dira aztertuak, eta berezikiago haien girixtinotasunaren bizitzeko proposamen alternatiboa. Zirkulo hermeneutikoaren nozioa baliatua da, ikusteko askapenaren teologia nola egokitzen duten talde horiek Euskal Herriari. Funtsezko galdera hertsia da hiru lan horietan: erakunde katolikoak nola integra ditzake bere barne-egituran eta printzipioetan elementu kultural eta nortasun kolektibo bereziak? Hiru idazleak ber-denboran posizione zail batean dira: erakundearen bihotzean dira ikusiz zein metodo baliatzen dute –teologia, doktrina, tradizioa eta talde girixtinoen azterketa–, eta erakundearen bazterrean, holako ikuspegi bat laister kritikoa agertzen delakotz. Erlijionearen definizioa hemen *substantiboa* da, barnetik ikusia, eta ez bakarrik *funtzionalista* (ze funtzioe betetzen dituen erlijioeak gizartean) (Lambert, 1991).

3. Ikuspegi instrumentalista: arrunt bertze puntan, erlijioea ideologiaren maska edo mozorroa bertzerik ez da. Irakurketa soziologiko estrukturalista edo materialistetan, erlijioea menperatzearen forma bat da, bertze ainitzen artean, oligarkiek kontrolatzen dutena. Garai batez bederen, P. Bourdieu-ren erlijio-arearen soziologia linea horretan sartzen zen, idazten zuelarik erlijioearen berriz aurkitzen zirela klase eta talde sozialen arteko indar-jokoak (Bourdieu, 1971). Bertzalde, frantses erlijioearen soziologian luzaz nagusi ziren ikuspegi «holistik», bai Durkheim, bai Marx-en eraginez: ideia zen orduan, erlijioea, *fait social* (gertakizun soziala?) bezala, zela ulertzen ahal bertze *faits sociaux* batzuk aztertu gabe. Erlijioaren logika berezia, erlijio bezala, arrunt baztertua zen (bederen Max Weber-en lanak berriz deskubritu arte). Euskal Herrian, oharren gira ikuspegi hori pixka bat bereganatu zutela lehen euskal soziologoek. Frangotan atzerrian formatuak ziren, bai Parisen, Berlin-en edo Frankfurt-en, 1970. urteetan. Euskal gizartearen lehen «berzilari laiko» horiek baliatzen zituzten ikuspegi funtzionalista, estrukturalista edo materialistak. Eta azken eskola horrentzat bereziki, eliza barnean aurkitzen ziren konfliktuek («kontraesanak») erreproduzitzen zituzten kanpoko konfliktuak. Hierarkia eta apezgoaren «basearen» arteko tirabira gatazka politiko bat bezala irakurria zen, kanpoko gerlen miraila besterike ez zen. Egia erran, kontestu historikoak laguntzen zuen holako irakurketa: frankismo garaiko eliza eta estatuaren uztartzea Hegoaldean, apezpiku gogor bat luzaz Baionan. Irakurketa politikoak ziren zerutik eroriak. Biziki lan garrantzitsuak idatzi ziren garai horretan: oroz gainera P. Iztueta-ren tesia, Paris VIIIen aurkeztua 1976ean (Iztueta, 1981), edo nazionalismoari buruz J. Apalategi (Apalategi, 1977) edo E. Lopez-Adanen (Beltza, 1976) lehen lanak. Iparraldean, P. Bidart-ek 1977an argitarazi zuen Baigorriari buruzko tesiak aintz baliatzen zituen materialismo historikoaren pa-

radigmak, eta gorago deskribitu dugun erlijionearen ikuspegia (Bidart, 1977). Irakurketa horren mereximendua zen ikuspegi esenzialistetarik ateratzea. Elizatik kanpoko ikuspegi bat zen (nahiz eta soziologo horietarik frango seminariotik ateraiak ziren). Argatik, ikuspegi horretan aktorearen autonomia eta estrategia *–jokamoldea* hitza da egokiena– desagertzen dira. Hemen estruktura dira nagusi. Eta bertzalde, erlijionearen barneko dinamika berezia ez da baitezpada kontuan hartua.

4. Kritikaren kritika: ikuspegi anexionista. Oraino bertze punta batean, dena erlijionea da. Ideologia ez da erlijionearen molde berezi bat baizik. Hemen, bixtan da aurkitzen direla «erlijione zibila» eta «erlijione sekularren» inguruko eztabaidak. Eztabaida teorikoan ez naiz sartuko hemen. Doi-doia azpimarratuko dut ikuspegi hori biziki baliosa dela nazionalismoen aztertzeke, erlijione sekular bat bezala: bere sinesmenekin, bere liturgiekin, bere erritoeekin, bere apezekin, bere sakrifizioekin. Euskal Herrian, 1980-1990. urteetako antropologoaren belaunaldi berriak gisa horretako lan eder aintz atera ditu. Ikus Teresa del Valle (Del Valle, 1994) Korrikaz egin duen irakurketa (korrika beila sekular bat bezala), edo Joseba Zulaika Itziar-eko bortizkeria politikoaz idatzi duena (Zulaika, 1988), Josetxu Martinez-en euskal nazionalismoaren azterketa (Martinez, 1999), edo Jeremy Mac Clancy-k erritual karlistekin egin duena (Mac Clancy, 1993). Lan horiek *–Zulaikak* berak beriz irakurri eta bildu dituenak euskal antropologiaren historia balios batean (Zulaika, 1996)– biziki interesgarriak eta berriak dira. Sinboloei, erraiten ez diren keinu eta jarrerrei ematen diete garrantzia. Dena ez da indar materialisten arteko lehian iragaiten. Baina erlijioaren kasuan, erlijioaren *erakundeak* *–eliza* katolikoa, gure kasuan– pixka bat desagertzen dira. Dena erlijiosoa delarik, neurri batean nahasten dira erlijiosoa eta sakratua. Sakratua den guzia ez da erlijiosoa, are gutiago katolikoa. Erakundeak (*institutions*) badira (ikus Weber eta Troeltsch-ek nola berexen dituzten eliza / sekta / mistikoa), eta erakundeek, norma eta erregela xixtima bezala, badute beren eragina aktoreen eguneroko jokamoldeetan.

2. Bosgarren ikuspegi bat

Ikuspegi horiek guziak baliosak dira, eta denek ukan dute beren arraketa, bakotzak bere tenorean. Horiek horrela, nahi nuke bosgarren ikuspegi bat proposatu, aintzinekoak baliatzen (eta ez baztertzen) dituen, bakotxa bere neurrian. Lehenik erran behar dut ikerketa horretan ez dudala aztertzen erlijionea eta euskaltasunaren arteko lotura, baizik eta katolizismoa eta euskaltzetasunaren artekoa, ez baita arras gauza bera. Katolizismoa erlijione berezi bat da, erakunde azkar eta internazionalki zentralizatua den batekin (protestantismoa ez bezala, adibidez). Eliza katolikoa erakunde bat da, Charles Taylor-ek (Taylor, 1994) hitz horri ematen dioten bi sentsuekin: *erakunde-identifikatzailea*

alde batetik, erran nahi baita aunitz jendek beren burua definitzen dutela katoliko bezala, beraz harreman bat, estua edo laxoa, atxikitzen dutela erakundearekin. Baina bertzalde, *erakunde-instrumental* bat da Eliza, erran nahi baita ez dela erreferentzia espiritual huts bat: estruktura katolikoak badira gizartean, izan daitezen eskola, gazte mogimendu, langile elkarte, hedabide, eta abar. Eta ez aipa katoliko inspirazioa edo oinarria zeukaten erakunde sekularizatu guziak. Bertzalde, euskaltzaletasuna aipatzen delarik, euskal nortasun kolektibo *mobilizatu* bat da aztertzen, eta ez bakarrik bere burua euskalduntzat daukanaren egoera. Mobilizazio horrek aunitz forma har ditzake: politikoa, kulturala, ekonomikoa, edo denak nahasirik, militantzia orokor batean.

Hipotesi orokorra liteke erakustea eliz-erakundearen eraginak aintzina segitu duela euskal gizartean egitura katoliko instituzionalak ahuldu eta ere. Militanteen baitan bizirik segitzen dute erlijiozko heziketa batean ikasi balore, sinemen eta pratika zenbaitek, orohar, *engaiamenduaren kultura* batek eta, beharbada, frangotan, *intransijentismo* mota bat: dena ez da negoziatzen ahal, badira gauza batzu egiak direnak, beraz ezin hunkiak. Erlijioearen eragin hori «difusoa» dela erran daiteke, bixtan da. Baina interesanta da ikustea ze neurritan atxemaiten den eliza-erakundearen eragina gaur egun militantzia euskalzalea egituratzen duten erakunde laikoen historian, eta bereziki sortzean. Lortura aztertzen ahal da bi moldez bederen. Alde batetik, har ditzakegu bi mugimendu edo ideologiaren boz-eramaile argienak: eliza katolikoaren «agente» profesionalak alde batetik, hau da, apezgoa bere antolaketa piramidalarekin, bikariotik Aita sailduraino, eta alderdi eta mogimendu abertzaleak bertzalde. Lehen puntu horren aztertzeko, metodo historikoa da egokiena: hartu mogimendu abertzalearen faseak, eta behatu kasu bakotxean ze harreman izan duen eliz-erakundeekin, bai Hegoaldean bai Iparraldean. Laister ohar gintezke abertzaletasuna ofizialki sekularizatu dela holako eta holako urteetan, baina bertzalde eliz-agintarien hitzak –batez ere apezpikuenak– oraino inpakto politiko azkarra daukala euskal espazio publiko desberdinetan.

Baina lehen desmartxa hori ez da aski barnatua. Horretan gelditzea gaiaren axalaren pherekatzea da. Katolizismoaren eragina ez da bakarrik *erreferentzia* erlijioso esplizito baten bidez pasatzen. Argiki erraiteko, elizaren eragina ez da gelditzen X alderdi politikoak deliberatzen duelarik ez dela gehiago alderdi konfesionala izanen. Euskaltzaletasuna, mobilizazioaren kultura hori lehen lehenik *gaitasun (compétence)* bat da. Eta gaitasun horren eraikitzean du eliza katolikoak eragin handia izan, erran nahi baita euskal militanteen sozializazio edo heziketan. Horrek ez du erran nahi, apentziarik ere, eliz-erakundeak, erakunde bezala, nahitara bultzatu dituela hazten / hezten zituen gazteak euskal mobilizazioei buruz. Bixtan da ezetz. Baina alderantzizkoa berdin gezurra liteke. Erakunde guzietan badira ez-usteko efektu batzu, eta neurri handi batean, euskal militantziaren eraiketa horietarik bat daiteke elizarentzat. Horrengatik dute bi erakundeek, katolikoak eta euskaltzaleak, hain ha-

rreman minberatsua eta komplexua atxiki gaur arte, aspaldiko bikote baten gisa. Mirailaren atzera pasa daiteke, bai politika sailean, bai kultura edo ekonomiko sailetan (3).

Alabaina, eragin horren neurtzea ez da baitezpada josteta. Metodologia aintz baliatu behar dira: erakunde produktioa, hedabideen diskurtsoa, politikoena... Baina metodo baliagarrietarik bat izan daiteke metodo biografikoa, hau da, elizarekin harreman estua ukan duten militante zonbeiteri beren biziaren kondaraztea, haurtzarotik hasiz. Hautatu ditugun kasu gehienak seminariotik pasatu dira, eta horietarik gehienek ezagutu dituzte 1960. urte hondarretako krisi larriak, bai Derion, Donostian, Baionan edo Akizen (4). Elkarrizketen bidez segitu ahal izan ditugu geroko militanteen biziak, haurtzarotik seminario hondarerraino. Bizi-historio horiek labor bil genitzake hiru urratsetan.

a) *Uzten den mundua*

Haurtzaroaren munduan, bai erlijioak bai euskaltasunak badute berezitasun bat. Frangotan bloke bat bezala aurkeztuak dira: euskaldun eta fededun (lehen ikuspegi esenzialistan bezala). Iparraldeko kasuetan, haur denborako orroitzapenetan, otto apezaren itxura frangotan heldu da ezpainera. Bertzalde, gehienetan, haur horiek ingurumen euskaldunean bizi ziren, oroz gainetik Iparraldean, ikusiz inkestatu guziak barnekaldeko edo Lapurdi Hegoaldeko herritarik ateratzen direla. Ingurumen euskaldun hori hizkuntzaren bidez da definitua: euskaraz funtzionatzen zuen gizarte bat. Baina nortasun kolektibo hori «naturala» bezala kontsideratzen dute aktoreek, «teoriarik gabekoa», politikoki piztua ez dena. Kontzientzia, badelarik, hizkuntzari lotua da. 1940. urteetan Hazparne inguruan sortu inkestatu batek dion bezala: «Lehen euskaldunak ginen naturalki, ohartu gabe. M. Jourdain bezala, prosa egiten zuelarik» (elk.). Haurrazen ikuspegia? Ez bakarrik. Gizarte baten errealitatea ere hor sendi da. Ahatik, haurtzaroan ere, bereziki Hegoaldean, senditzen da nortasun kolektiboaren irakurketa politikoak badirela (edozein zentzutan: abertzaleak, karlistak, sozialistak...). Alde batetik, hegoaldeko hirietan, alteritate linguistikoaren esperientzia goizago egiten ahal du haurrak Esterentzubin edo Alduden baino. Baina bertzalde, Bizkaia eta Gipuzkoan, gerla zibilaren memoria hor da, bai eta aintzinagoko karlistada eta matxinada desberdinen kondaira ere.

(3) Azken puntu hori dut bereziki lantzen orain, behatuz ekonomiaren konzepzioen gibelean ze balore xixtima atxemaiten den. Iparraldean eta Hegoaldean jorra ditazke: a) Ekintza katolikoa eta laborantza munduaren egituratzean, Paulo Iztuetak urratu bidea segituz, b) eliz gizon eta egituren lekua kooperatiben mogimenduan. Emeki emeki, erreferentzia katolikoa desagertu da mundu hortarik, bainan mogimenduen sortzaileen baloreak oraino bizirik dira, bereziki gaur egun aintz aipatzen den ekonomia soziala eta solidarioaren mundu hortan (Itçaina, 2002).

(4) Hautatu kasuak Iparraldekoak, bizkaitarrak eta gipuzkoarrak dira. Ez dugu arabarrak ezta nafarrik kontsideratu, azterketaren mugatzeko. Horrek ez du erran nahi, alabaina, ez litaikela gauza bera egiten ahal bi herrialde horietan.

Kultura politiko berezi bat osatu dute historio desberdinek, eta aktoreek beren haurtzaroa berriz irakurtzen dutelarik, sendi dira holako liferentziak.

Katolizismoari dagokionez, hor ere «fededunen» blokea ez da arras bloke bat. Haur denborako orroitzapenetan, erlijionearen konplexutasuna itxuratzten dute pertsonen arteko diferentziek: adibidez, erretora eta bikarioaren artekoa. Maiz –hemen bixtan da sinplifikatzen dudala– herriko erretora erlijione gogor eta manatzaile baten seinalea da, «Elizako erlijione horrek kontrolatzen zuen gizarte bat» (elk.)-en barnean. Bikarioa ahatik haurretaz eta gazteetaz arduratzen da, pilotaria da, antzerkiak edo dantza taldeak muntatzen ditu. Idealizazioaren irudi hori frangotan familiako edo herriko misionestek azkarki indartzen dute haurraren irudimenean. Erlijionearen bi ikuspegi, beraz, Gipuzkoako Goierriko kasu batek (1943an sortua) untsa biltzen duena:

«Gero, beharbada hori ere oso lotua zegoen guk garai hartan genuen parrokoa edo apez nagusia oso apez indartsua zan, personalidade haundikoa, formazioe haundikoa, doktore bat zan, doktoragoa zuen bat, ez zan edozein. Gure herrian nola erori zen? Gaztiguz. Gaztigatua izan zen politika aferen gatik. Bainan gizon horrek apezpiku izaiteko kapazitate eta preparazio osoa zuen. Argia, hizlaria, inteligentea. Eta aldi berean jansenista zen. Hori zan bere pekatua. Eta orduan jansenismo horrek postura oso gogorrak, oso bereziak emaiten zituen, eta enfrentamentuak euki zituen apezpikuarekin, eta han utzi zuen bizi guztirako. Gure herrian egingo zituen 40 urte edo gehiago, apez nagusi bezala. Orduan herria zeukan eskuan, herri guzia mugitzen zuen berak nahi zuen bezala. Eta estrikto dana, disziplina batekin. Horrengatik iñor ezin zan haren eskuetatik atera. Nik erran behar dut, adibidez bere azken meza nik lagundu nion. Berak eman zuen bere azken meza bere etxean, ia-ia hiltzeaz zagola, nik urtetan izan nintzen bere meza laguntzailea. Gazte gazte hasi nintzan, ez dakit, 5-6 urtekin, eta bera hil arte jarraitzen nuen bere inguruan. Nere aita ere, hortako esan behar dut, mentalidade hartakoa zala, bat egiten zuen apezarekin, apezaren jansenismo mentalidade estrikto hori, gogor hori. Eta orduan ni mentalidade hortan, giro horretan sartu naiz. Azken urteetan, gizon hau hiltzeaz zagola, gure herrira etortzen da beste apez gazte bat, gazte-gaztea, apeztu berria, 23 urteekin apeztua. Eta hori berriz Españaiko gerra fatatu harek kanporatu jende batzuen semea zen. Orduan hemen Iparraldean urteetan gurasoekin bizia. Eta orduan, biziki untsa ezagutzen zuen hemengo giroa, hemengo kantuak, eskual kantu guztiak bazazkien, kantari izugarria, harrigarria zan. Eta aldi berean zan gizon fiña, idealista. Nere herrian egin zituen dozena bat urte edo, eta gero misiora joan zen, eta geroztik misiolari da han, Ekuadorren. (...) Eta orduan gizon hori, duela 10 bat urte etorri zan esanez, erretretan sartzen naiz, eta nahi ditut ene azken urteak Gipuzkoan pasatu, nola hemengo naizen, eta hemen bizi izan naizen, hemen nahi ditut eman. Egon zan urte bat edo, eta berriz itzuli zan, esan zuen: ez da mundu hau nik nahi dutan mundua. Hango pobreakin eta hango arazoekin askoz hobeto senditzen naiz. Hemengo etzuen jasaiten. Hemengo bizia, aburgesatua, hautsia, zalapartatsua, etzuen jasaiten. Etzan politikagatik, zeren politika giroan oso airoski sentitzen zan hemen, abertzale munduan bazuen, exilioa pasatua eta dena, bainan, nahi badezu ikusi zuen gizarte hau materializatu egin zala, gizartea urrundu zala. Abere-legea ezarri zala, indarraren, konpetentziaren legea, eta sentsu hortan askoz hurbilago

senditzen da hirugarren munduak daukan sinpletasun hortan. Han beharrezkoa naiz, hemen ez. Eta geroztik han da. Bere erabakia hori da. Orduan uste dut ne-regan influentzi izugarria ukan zuen gazte horrek. Alde batetik, zahar horrekin banuen lotura berezi bat, eta hau heldu zen nik 9 bat urte nintuela, eta orduan, bai, gazte honek egin zituen parropian haurrentzako koral ttipi bat, formazio-eko taldetxo batzu, gazteekin. Bikario zen. Laguntzailea. Taldeetaz okupatzen zen, bainan gazteetaz bereziki. Eta orduan, lanean nola ari zen beste parrokoaren laguntzaile, talde hartan sartu ninduen berarekin. Eta talde hortan sartzean, pribilegiatu nintzen zentzu hortan. Bere formazio-informazio hori jasotzeko, bizitzeko dimentsio hortan. Oso ikuspegi haundikoa zen, eta laister nahi izan zituen bildu apezgaiak, gu gazteongandik apezgai batzuek. Eta bazituen, dozana bat bazituen. Harek hautatuak. Gu prest geunden, oso naturala zen. Apeza ongi ikusia zen gure herrian, haundizki ikusia zen. Irudi haundia zuen apezak. Gizarte hartan toki ederra zuen. Bata, bere jansenismoarekin, eta bestea gaztea, oso idealista zen, giro izugarria jartzen zuten. Desberdinak bainan konplementariak beharbada.» (5)

Emeki-emeki, elizgizonek ikusten dute beren aurrean dituzten haurretan zoinek duten ikasketetako jite gehienik, eta selekziona informal batzuen bidez semenario ttipiko bidea har-arazten diete. Iparraldean eta Hegoaldean hautatu kasuetan, modelo tradizional hortarik pasatu dira denak, 1960. urteak jin arte. Hemen ere, zaila da ondorio formal baten ateratzea. Haurren eliza-sartzea ote da bakarrik «apez bokazione baten inposaketa», Ch. Suaud-k Vendée eskualdean aztertu zuen bezala (Suaud, 1978)? Erakundeak arraberritzeko baliatzen duen moldea? Gure kasuetan, gauzak ez dira hain argi. Bixtan da dimentsio- hori badela, baina motibazioak aise konplexuagoak dira: inkestatu batzuek diote zinez hautatu zetela bide hori, batzutan, kasu batean bezala, familiaren nahikeriaren kontra. Bertze batzuek diote etzutela fitsik hautatu, gauzak negoziatu zirela fraile baten eta aitaren artean. Bertze batzuentzat, hautu libre bat izan zen, baina haur baten erabakiak libre izaten ahal diren neurrian. Sozializazioa, haur denboran ere, ez da beraz transmisio hutsa. Haurrak, lehen sozializazioan ere, hautuak egiten ditu, bere inguruan dituen «pertsonei» (*rôles*) zonbeiten artean hautu batzu egiten ditu, hautu horiek mugatuak badi- ra ere (ikus H.G. Mead, 1963, Dubar, 1991).

b) *Deskubritzen den mundua*

«Erakunde gaiza bat da. Bakotzak ze egiten duen erakundearekin, hori ber- terik da.» (elk., Bizkaitar apez ondo bat)

Seminarioan iragan urteak izigarri garrantzitsuak dira norberaren nortasu- n indibidual eta kolektiboaren eraikitzean. Seminarioa berez «erakunde to- tal» bat bezala kontsidera daiteke, erran nahi baita kanpoko mundutik aparte den laneko eta bizi toki bat, non pertsona ainitz elgarrekin bizi diren erakun-

(5) Elkarrizketa. Ondoko elkarrizketa zati guziak ene tesiaren inkestako grabaketetarik har- tuak dira.

deak definitu arau zehatzen arabera (Pinto, 1989). Bainan erakundearen alderdi «total» hori ez da batzuek uste bezain hetsia. Harrokan bezala, erakundearen badiara artekak, nundik eraikitzen ahal diren harreman informal azkar batzuk ikasleen artean, edo ikasle eta irakasle zonbeiten artean. Sare informal horien bidez eraikitzen da euskal nortasun kolektiboaren kontzientzia bat. Elgarrekin bizitzea, familiaritate urrun, izigarri garrantzitsua prozesu horretan. Adibidez, Iparraldean, itsasuar edo aldudar gazte baten cursus klasikoa da, 1960. urte hondarrak arte bederen: batzutan pasaia bat Baionako *maîtrise épiscopale* haur kantari taldean, gero kolejioa eta lizeoa Uztaritxeko semenarioan (6), gero bi urte Akizeko (Landes) seminario handian, armada, eta Baionako seminario handia bururatzen. Gero, batzuek uzten dute eta bertzeak apezten. Dena den, belaunaldi batek elgar segitzen ahal du urte parrasta batez. Gauza bertsua erran daiteke seminarista gipuzkoar edo bizkaitarrentzat, bakotxa bere sarean. Han ahatik, frankismo garaia izanki eta, erakundearen alderdi normatibo eta kontrol politikoa azkarrago dira, oroz gainetik seminario diocesanoetan.

Diferentzia ttipi bat azpimarratu behar da halere sozializazio prozesu horretan, apezgo sekularra eta erregularraren artean. Itxura guzieren arabera, –bainan hor ere behar liteke aztertu ordenu bakotxean– zonbeit ordenu erlijiosoen badiarudi askatasun gehixago izan zela euskal gaien jorrazteko. Frantxixkanoen adibidea ezaguna da, bai Donapaulen bai oroz gainetik Arantzazun. Hegoaldean, frantxixkano gazteen ibilbidea zinezko iniziazio kultural bat zen. 1940. urteetan sortu haur bat 12 urtetan sartzen zen Arantzazun hiru urterentzat, gero bi urte pasatzen zituen Foruan, bi urte Zarautzen, hiru urte filosofia Olite-Herriberrin, eta berriz Arantzazura teologiarentzat. Toki bakotxean, hortarako jitea izaitokotan, lantzen zituen euskarazko testuak, eta trebatzen zen idazle lanetan. Badakigu, sail horretan, ze harreman estua ukan duten *Jakin* aldizkaria eta Arantzazuk. P. Iztuetak, J. Intxaustik, P. Agirrebaltzategik eta bertze batzuk hurbiletik aztertua dute ze garrantzia ukan zuten ordenu erlijioso horiek kultural sailean, euskararen erakundetze prozesuan (7).

Idieen zirkulazioa orduan iragaiten da. 1960. urteetan, ainitz gazte abertzale bilakatu ziren seminario denboran. Bertze hainbertze, alderantziz, ez ziren apentziarik ere ideologia hortara hurbildu. Abertzale bilakatu direnentzat, badiara bederen bi kasu. Batzuentzat, oroz gainetik hegoaldean, haurretan errezebitu sozializazioaren segida bertzerik etzen. Bertzeentzat –eta Iparraldeko kasu gehienetan– abertzalegora pasatzera bihotz-berritze bat bezala izan zen. Bihotz-berritzea, P. Berger-en hitzetan, iraganaren irakurketa dramatiko bat da (Berger, 1973, p. 91). Abertzalegoaren deskubritze hori iragan zen erakundearen bazterretan zi-

(6) Horiek oro bariazioekin: batzuk kolejioaren parte bat segitzen dute Hazparnen, bertze baxoa prestatzen Baionako lizeo katoliko batean, etab.

(7) Ikus baita ere, J. Intxaustik bultzaturik, Arantzazun 2002ko ekainean Euskal Herriko ordenu eta institutu erlijiosoen historia biltzarrean eman diren hitzaldiak.

ren presuna batzueri esker, edo kanpotik jinikako prentsaren bidez. Hona adibidez zer dioen 1940. urte hastapenetan sortu seminarista lapurtar batek:

«Orduan gintian gu 18 urtetan. Uztaritzen, lehenean edo bigarreanean. Orduan hasi zian Enbata. Ximun Haran, Jakes Abeberry eta horiek Bordelen zitian ixtudiante, eta horiek muntatu ziteian Enbata. Eta igorri ziteian dohaike, eta guk ukan ginian beti. Neretzat izan zian argi bat piztu balitz bezala. Hori argi ta garbi ikusten diat, eta uste diat bestendako ere. Nik segurik hola bizitu nian. Eskualdun izaitea etzian gehiago *une tare*. Nik ordu artean hola bizitu izan nian. Ambiente hartan, zian *une tare* eskualdun izaitea. Eta hori, jornal hori leitzean, gero gure artean ere hasi gintian mintzatzen, eta hori neretzat izan zian, ene buruan, ene aite-aitamen eta ene baitan naukan kulturaren onartze bat bezala, ene baitan argi haundi bat piztu balitz bezala. Orduan hasi zen. Eta gero, bon, antzerki bat edo bi muntatu ginintian, egin ginian ere Manex Pagolarekin aldizkari ttipi bat... Orduan jatzarri gintian pixka bat.» (elk.)

Pertsonen arteko harreman informaletarik ere pasatzen ahal zen mobilizazio politikoaren dekubritze hori. Adibidez, Hazparne inguruko seminarista honek hona zer dioen bere Akizeko seminarioko egonaldiaz:

«Bazen orduan gurekin Leitzako apez-gai bat, orai apeza dena, eta enetzat, lagun bilakatu ginen, eta harek zauzkitan lehendabizikotz euskal ixtorioaren gauzak esplikatatu. Harekin kontzientzia hartu nuen Euskal Herria etzela bakarrik hemengo hiru probintziak, baina bestaldeko lauak... Harekin naiz egiazki abertzaletu. Orduan P. ere sartu zen Amaia ikasle kultur talde batean, eta pixka bat Euskal Herriko ixtorioa, kultura ikasten ginintuen, ikerketak. Monzon ere han ginuen ezagutu jin beitzen mintzatzeraz Euskal Gobernuaz eta 36ko gerlaz. Orduan nintzan abertzaletu. Bixtan da Enbata eta orduan hasi ziren, Enbataren irakurtzen. Neretzat, *c'était une découverte*, hori dena, *une découverte*. Zure nortasunaren kontzientziatzea gauza berria zen, barneko iraultza bezala. Gero iresten duzu emeki emeki, naturalki eskualdunak beiginen. Junta egiten da gero. Baina, gero ene familiarian ez ziren ideia hortakoak» (elk.)

Bihotz-berritze politiko hori kanpoko gertaeren arabera gerta zitekeen. 1960. urte hastapenetan seminariorat heltzen ziren Iparraldeko eskualdunentzat, Aljeriako gerla bihurtune garrantzitsu bat izan zen, eta -nahi etzen irakurketa hori, apentziarik ere, Ipar Euskal Herriko orduko gazte gehienena-deskolonizazioaren mugimendua Euskal Herrira aplikatzen ahal zela pentsatzen zuten. Eta eliza sartzen zuten irakurketa horretan. Hona zer dioen hain xuxen gai horretaz baxenabartar seminarista ohi honek:

«Baxorik ukan ez ginuenek Aljeriako gerlarat joan behar ginuen. Artetik eraiteko egia da, nik pertsonalki orduan, prest nintzala joaiteko, eta halako informazionea edo intoxikazionea ginuen biltzen denbora hartan, nun gu prest ginen bertzeak bezala, frantsesen alde borrokatzerat joaiteko, eta deus ikusteko ez ginuen lurralde hartan. Behintzat guk, deus ikustekorik, frantsesek bazuten ba, bereziki dirudunek bazuten ikusteko. Kolonia zen eta ixtorio. Erraiteko denbora hartan, Uztaritzeko kolejoian ere ze informazione pasatzen zen. Eta formakuntza militarra Uztaritzeko zelaian, jostalekuan egiten ginuen. Irakasle bat baginuen, apez bat, eta hori dena erakusteko da ze girotan bizi ginen, eliza eta armada elgarri lo-

tuak alabainan, eta Aljeriako kasuarekin anitzez gehiago. Eta egoera bera bizi izan ginuen Hazparneko kolegioan Indochinako gerla ari zelarik. Geroztik, ikusi eta orroitzen beitzira gauza horietaz, ikusten duzu ze lotura, ze informazio, ze intoxikazio izugarria izaiten zen. Alabainan, komunixten kontra, nolaz ez, eta ixtorio. Denak onetsiak ziren, apostolu horiek dena, eliza ofizialak onesten zituen, eta gero praktikarai emaiten, alabainan. (...) Akizeko egonalditik goiti, hor hasi ginen ainitz gauzeri ohartzen, eta bon, Aljeriako gerla uste dut bururatua zen, eta hango... ainitz gauzeri oharturik, Euskal Herria ere kolonia bat zela, eta ixtorio, hor gure pentsamoldea idekitzen joan zen, eta gero elizako pentsamoldearen aldetik ere, gu hasiak ginen oldartzen ere, egia da, zeren eta ikusten baiginuen eliza katoliko, erromano, apostoliko horren pentsamolde integrista biziki hetsia zela, eta gure herriak bazuela beste pentsamolde idekiago, gizatiarrago baten beharra eta ixtorio. Horiak denak, uste dut gatazka bete-betean ginen hor, 1968ko maiatza ere prestatzen ari zen nunbeit, emeki emeki, alde guzietarik, ideia berriak sartzen ari ziren. Eta guk 68ko maiatza, nahi baduzu, 1966-7an egin ginuen Baionako seminarioan. Gure heinekoa, batere 68koari pentsatu gabe, bixtan dena.»(elk.)

Erakundearen ez usteko efetu baten bidez, ainitz gazte orduan militante bilakatu ziren. Nahitaez, etxetik urrun bizi ziren *ideien mundu batean*, prinzipioen mundu batean. Seminarioan sartzea lehen haustura bat zen gazte horientzat, eta hausturatik atera zitekeen gogoeta. Haien aintzinagoko bizimoldea kultura bihurtzen zen: problematizatua zen. Eta eliz-erakundeak azkartzen zuen harreman bikoitz hori. Alde batetik, seminarioko antolaketa hierarkiko hori ainitzek ez zuten gehiago jasanen eta oldartuko ziren. Baina bertzalde, seminarioan iragan urteak heziketa urteak ziren, euskaltzaletasunaren jorrazteko parada bat, informalki baldin bada ere. Seminarista gipuzkoar batek azpimarratzen zuen ambiguitate hori oroitaraziz liburu marxistak debekatuak zirela seminarioan, eta liburutegian kolorezko xingola berezi batekin seinatuak zirela. Debekatuak ziren, baina hor ziren, eta ez bertze nonbait. Tentsione horietatik aterako zen krisia.

c) *Munduen arteko lehia: erlijionearen krisia eta nortasunaren krisia*

Tentsione horien guzien aurrean, bulta baten buruan, norberak berriz negoziatzen du erakundearekin daukan harremana. Bertze ainitz jokaeren artean, ainitzek hiru jarrereren artean hautatu dute, A. Hirschman-en tipologia segituz: atera, mintzatu, edo leial egon (*exit, voice, loyalty*).

Lehen kategoria batentzat, eliz-erakundearen egoitea eta euskal militantzia ezin josiak dira. Bi konfliktuak arrunt nahasiak dira. Adibidez, Baionako seminarioako 1967-8ko konfliktuan (edo Donostian 1966an, edo Derion 1968an) barne izan zirenentzat hori aski argi da. Orduetik harat, ainitzek seminarioa utzi zuten, bai eta elizarekin zuten harremana. Bertze batzuentzat aldiz, nahiz eta beren apezgo egitasmoa baztertu, ez zituzten elizarekin harreman guziak puskatu. Entseatu ziren eliza barnetik aldatzea, adibidez, Donostian bezala 1965-67an, edo Akizen 1970-72etik goiti seminarioen bizi-baldintza eta pedagogiak

berrituz. Batzuk, nahiz eta laikoak bilakatu, aintzina segitu zuten elizako militante bezala, bainan militantzia hori beren euskaltzaleatasunari uztartuz. Beren gerlak: euskararen lekua kateximan, mezan, apezpikua kontseilatzea euskal gaietan. Laikoaren konzepzio kontzilioarioak hori indartzen zuen. Hirugarren kategoria batek hautatu zuen erakundearen baitan egoitea bururaino, apez bilakatur, bainan leialtasun egokitu batean: apez euskaltzaleek tententzia bat osatzen zuten (eta dute) diozesako apezgoaren artean, eta azpi-egitura bereziak sortu zituzten (Euskal Herriko Apaizen Koordinakundea, edo Herriarekin Iparraldean, adibidez). Barne militantzia bat bultzatzen zuten, euskararen alde jokatur elizan, mugaz gaindiko harremanak bultzatur elizan edo hitza hartur arazo politikoeri buruz.

Aktoreak berak eliz-heziketaren eragina neurtzeko tenorean ez dira elgarrekin ados. Batzuentzat, euskal militantziara pasatzea eliz-erakundearen kontrako oldartze bat izan da, ontsa berexiz «erakundea» eta «Krixtoaren mezua». Militante gogorren kasua da frangotan, bainan ez bakarrik. Berriz hartzen dituzte girixtinotasunaren alderdi gogorrenak: sakrifizioa, martirioa, bekatuaren sentsua. Bertze batzuentzat, urruntze baketsu bat izan da. Harremanak atxiki dituzte elizarekin, baina gehiago sartur euskal militantzian. Eta, nahiz eta gutxiengo ahul batentzat bi engaiamenduek ez duten pitsik ikustekorik elgarrekin, gehienak ados dira lotura baten ikusteko beren heziketa *girixtino* (*katoliko* baino gehiago, kasu huntan) eta beren militantziaren artean. Hona zer dioen adibidez Akize eta Baionako seminarista ohi honek, geroztik bere engaiamendua kantuaren bidez landu duena:

«Halaere, nik erran dezaket ene partetik, eta uste dut hori aski argi daukatala ene buruan, enetzat, gizonaren aldeko borroka batean, fededun batek, kristau batek, lehen lerroan behar duela. Eta nik, erran nezake, abertzale balin baniz da kristau naizelako, edo fededun naizelako. Abertzale naiz fededun naizelako. Erran nahi baita gizonaren aldeko borroka batean, fededunak, kristauak lehen lerroan behar du. Eta hau da gure kulturaren defenditzea, gure hizkuntzaren defenditzea, gizonaren aldeko borroka. Eta hor elizak lehen lerroan behar du. Nik uste dut hori aski argi daukatala, eta erran dezaket hola hitz laburrez, ni gaur egun abertzale balin baniz, da fededun naizelako.»

Idea bertsua adierazten du gero ekonomia sozialean, ikastoletan eta euskal kulturaren aktiboa izanen den militante baxe-nabartar honek, Baionako seminarioko krisia barnetik ezagutu zuena 1967-68-ean:

«Ene iduriko, jarraipen hutsa da. Nik ez dut Elizaren egitura ofiziala utzi dutalaket, ez dut utzi Kristoren mezuak ni baitan sortu duen gogoeta, ikusmoldea eta engaiamendua. Ezina zen. Bestenaz, etzuen zentzurik. Ordu arte ikasiaren ukatzeak ez du zentzurik. Ez, ez, ordu artio zinez gure gain hartua ginuen, ene kasuan, ene gain hartua nuen eliza egitura batek eman dautan formakuntza hori, bere ongai guziekin, bainan dudarik ez da gaitz senditzen nituenak ukatu ditudala eta oldartu naizela horien kontra, bainan bon, hori dena atxiki dutala praktikoan emaiterat entseatu, eta horren iturria nun den erranez, hori dudarik gabe»

Bertze batzuentzat, lotura bat bada bainan ez da hain argia. Eliz-erakundeetan pasatzea izan daiteke ikasketa negatibo bat ere: erran nahi baita han ikasi dutela erakunde azkarregietaz mesfidatzen. Eta batzuek erakaspen erlatibista hori aplikatu dute gero alderdi politiko edo sindikatetan.

Hemen aipatzen den desmarxa ez da baitezpada berria zientzia sozialean. Frantziari mugatuz, lan mota bertsuak eginak izan dira Bretaniako CFTC militanteeri buruz (Berlivet, Sawicki, 1994) edo alderdi sozialisteko katoliko-eri buruz (Donegani, 1979). Euskal Herrian, bertze tokitan bezala, beti interesanta da behatzea aktoreek nola eraikitzen dituzten beren «mundu sozialak», Berger eta Luckmann-en sentuan (Berger, Luckmann, 1986), eta oroz gaineetik nola justifikatzen dituzten gaur egun mundu horiek. Diskurtso auto-biografikoan, frangotan koherentzia emaiten da iraganari. Lehen *uste* nuen eta orain *badakit*. Gauzak konplikatukoak dira ikusiz euskaraz frantsesaren *croire* aditza bi hitzez itzul daitekela: *ustea* edo *sinestea*, bakotxa bere sentsuarekin. Jakitea, *ustea* eta *sinestea*: erlijioaren «eragina» gogoaren hiru joko horien artean kokatzen da nonbait.

* * *

Erreferentziak:

- APALATEGI J. (1977), *Nationalisme et question nationale au Pays Basque, 1830-1976*, PNB, ETA, Bayonne, Elkar.
- BELTZA, *El nacionalismo vasco, 1876-1936*, Donostia, Txertoa.
- BERGER P. (1973), *Comprendre la sociologie*, Paris, Resma.
- BERGER P., Luckmann T. (1986?), *La construction sociale de la réalité*, Paris, Méridiens Klincksieck (?)
- BERLIVET L., Sawicki F. (1994), «La foi dans l'engagement. Les militants syndicalistes CFTC de Bretagne dans l'après-guerre», *Politix*, 27.
- BIDART P., *Le pouvoir politique à Baigorri, village basque* (préface de G. Viers), Bayonne, Ipar.
- BOURDIEU P. (1971), «Genèse et structure du champ religieux», *Revue française de sociologie*, 12, p. 295-334.
- CHARRITTON P. (1979), *Le droit des peuples à leur identité. L'évolution d'une question dans l'histoire du christianisme*, postface québécoise de Guy Bourgeault, Montréal, Fides.
- DEL VALLE T. (1994), *Korrika, Basque ritual for ethnic identity*, Reno, University of Nevada press.

- DONEGANI J.-M., «Itinéraire politique et cheminement religieux. L'exemple de catholiques militant au Parti socialiste», *Revue française de science politique*, 29 (4-5), p. 693-738.
- DUBAR C. (1991), *La socialisation. Construction des identités sociales et professionnelles*, Paris, Armand Colin.
- ITÇAINA XABIER (2000), *Catholicisme et identités basques en France et en Espagne. La construction religieuse de la référence et de la compétence identitaires*, Thèse pour le doctorat en science politique, Université Montesquieu, Institut d'Etudes Politiques de Bordeaux.
- (2001), «Catholicisme et construction identitaire basque: retour sur le postulat d'une sécularisation achevée», *Lapurdum*, 6, p. 353-366.
- (2002), «Catholicisme, économie identitaire et affinités électives: les coopératives basques comme groupements volontaires utopiques», *Social Compass, revue internationale de sociologie religieuse*, 49 (3).
- IZTUETA P., *Sociología del fenómeno contestatorio del clero vasco: 1940-1975*, Bayonne, Donostia, Elkar.
- LAMBERT Y. (1991), «La tour de Babel des définitions de la religion», *Social Compass*, 38(1), p. 73-85.
- MAC CLANCY J. (1993), «An approach to political ritual: an example from Navarre», in Marc Abélès, Werner Rossade (dir.), *Politique symbolique en Europe, Symbolische politik in Europa*, Berlin, Duncker & Humblot, 1993, p. 119-132.
- MARTINEZ MONTOYA J. (1999), *La construcción nacional de Euskal Herria. Etnicidad, política y religión*, Donostia, Tarttalo.
- MEAD H. G. (1963), *L'esprit, le soi et la société*, Paris, PUF [*Mind, self and society*, 1934].
- MOREAU R. (1981), *L'âme basque*, Bordeaux, Ulysse (2e éd.)
- PINTO L. (1989), «Expérience vécue et exigence scientifique d'objectivité», dans Patrick Champagne, Rémi Lenoir, Dominique Merllié, Louis Pinto, *Initiation à la pratique sociologique*, Paris, Dunod, p. 7-52.
- PLACER F. (1998), «Creer en Euskal Herria, la experiencia creyente de la Comunidades Cristianas Populares y de la Coordinadora de sacerdotes de Euskal Herria», 1976-1996, Bilbao, *Herria 2000 Eliza*, 1998.
- RICOEUR PAUL (1985), *Temps et récit 3: le temps raconté*, Paris, Seuil, 1985.
- SUAUD CHARLES (1978), *La vocation: conversion et reconversion des prêtres ruraux*, Paris, Minuit.

TAYLOR CHARLES (1994), «Les institutions dans la vie nationale», *Esprit*, mars-avril, p. 90-102.

ZULAICA JOSEBA (1988), *Basque violence, metaphor and sacrament*, Reno, Las Vegas, University of Reno Press.

— (1996), *Cromañon y carnaval. Los Vascos como museo antropológico*, Donostia, Erein.

EUSKARAK IPARRALDEKO ELIZKIZUNETAN DUEN PRESENTZIAREN AURREAN ZER?

Hendaia, 2002-IX-27

Jean-Louis Davant

Mikel Erramuzpe jaunak aurkeztu duen inkesta horrek astindu eta inarrosi gaitu kristau euskalzaleak.

Apaizgaitegiko biltzarretik nola jalgi zen jendea? Arranguratua, kezkatua, kexu eta haserre atera zen. Euskararen aldeko erabakiak eta deliberoak iguritzen zituen, eta horrelakorik ez zen agertu.

Ondotik, gogoeta zenbaiten egiteko, Baionan bildu ginen laster, urtarrilaren hogeita hamarrean, hamalau lagun. Solas franko erabili genuen biltzarkideek. Zenbait aipatuko ditut hemen, agian beharrenak, ezen denak ados ginauden puntu premiatsu batean: zinez apal joana dela euskararen lekua iparraldeko euskal elizetan, eta ez dugula onartzen ahal bide horretarik jarraiki eta segi dezan, beti behera.

Haatik zuhurtziazko bertze egia hau ere gogoan dugu: gero eta gutiago direla hemen apaizak, eta beraz ahal bezala ari direla, gure herrixka ugariatzen eliza eta baseliza asko zerbitzatuz. Ez ditugu kritikatu behar, baina lagundu. Agerian dago frantzimantak (frankofono hutsak) dituztela maiz inguruko laguntzaileak, edo euskararen tokiaz batere axolatzen ez diren jendeak.

Biltzarkide batzuek deitoratu dugu elizatik bazter egoiten dela maluruski euskalzale anitz. Bertzeek ihardetsi digute zertako joanen diren euskalzaleak bizkarraz itzuli zaien eliza batera.

HIZKUNTZEN ALDE ZER DION ELIZAK

Oroitarazirik izan da Erromako Eliza orokorrak irakaspen zorrotza duela populuen eta hizkuntzen alde, txikienak barne, hortik baitabila jendeen gana-ko errespetua. Beraz Euskal Herrian ere doktrina ofizial hori ezagutu behar genuke, baita praktikan ezarri.

Azpimarratu dugu, aho batez, inoren aurka ez doala gure xedea. Aitzitik, Elizako buruzagi eta apaizak lagundu nahi ditugula, jaun apezpikua lehen lehena, giristino soil eta fidel egonez, eta gure proposamenak eginez libreki. Be-

raz fermuki bezain apalki entseatuko gara euskararen alde, gurea ere den Eli-zan. Eta hor politikaz ari garela erran lezakeenak, gezurra erran lezake.

Bistan dena, euskararen sustatzeaz bertze arrangurarik badugu kristau be-zala, eta hori ere agertu da bilkuran. Nahiago genuke gure fedea bakean barnatu eta inguruan hedatu. Hemengo eliza husten ari delarik, deitoratzen dugu indar batzuen higatu beharra hor ere hizkuntzaren alde. Maluruski ez dugu bertze hauturik, behartzen gaitu egoera ezinago ilun batek. Gainera ikusten dugu eliza ez duela jendez betetzen frantsesak ere, izaitekotan gehixeago husten eus-kalzaleak urrunduz.

«FEDEDUNAK» ELKARTEA

Baionako biltzar horretan, multzo txiki bat hautatu genuen gutartean, ge-orari buruz xedeen eta bideen prestatzen hasteko, taldearen hedatzeko eta es-kualdeka finkatzeko, baita proposamenen egiteko bertze kristauei eta elizako buruzagiei.

Baionako bilkuran pentsatu genuen «Fededunak» izeneko mugimendua berpiztu behar genuela, eta horri buruzko urratsak apailatu zizkigun ondoko asteetan delako talde antolatzaileak. Biltzar nagusi bat apaindu zuen maiatza-ren hamazortziko, Belokeko fraide etxean, larunbat arratsaldekarri, eta hor bil-du ginen hogeita hamar bat lagun.

Solas franko erabili zen hor ere, zenbait bederen aipatuko dizkizuet urrun-txeago. «Fededunak» elkarte berriz indarrean ezarri genuen eta bulego bat hautatu: lehendakaria Pello OSPITAL kantari ezaguna, idazkaria Edurne ALE-GRIA anderea, diruzaina Xan ERROTABEHHERE.

Oroitarazi behar dizuet larri-larria, bastan eta zirriborroan, zer izan zen «Fededunak» mugimendua, 1968an sortua. 1968ko maiatz hartan, Hazparnen etxera jin zitzaidan Marcel Mendiboure hazpandar apaiza, Baionan zagoena kargutan. Ikasleez zuen kezka, ez unibertsitatekoiez, horrelakorik ez baitzegoen oraino hemen, baina seminario handiko apaizgaiez, «istudianteez» hitzaren zentzu zaharrean.

Ez ziren Pariseko ikasleen beha egonak, beren mugimendua aitzineko ur-tean hasia zuten, 1967an. Horren arrazoa: euskararentzat toki bat nahi zuten beren formakuntzan. Ez zuen onartu zuzendariak. Orduko apezpikua Mgr Vin-cent baitzen, haren bermea ukan zuen. Mugimenduaren buru agertu ziren lau apaizgaiak apendiz bezala igorri nahi izan zituzten Frantzia behere horretako erretor batzuen gana. Orduan lau gazte horietatik biga seminariotik atera ziren beren baitarik, alde bat. Urruntzea onartu zuten bertze biek, haatik azkenean kanporatu zituzten Baionako buruzagiek. Ondotik husten hasi zen apaizgait-e-gia. Bitartean hortik joanak ziren irakasle batzuk, haietan Jean Hiriart-Urruty,

gero euskaltzain hautatuko genuena, eta haren anai gaztea, André, idazle fina hura ere, Parisen tristeki hondatuko zena 1987an. Bestalde Housset garaztarra, gaur Montauban-eko apezpikua dena.

Beraz krisi larria zen Baionako seminario handian, eta Marcel Mendi-bourek eman zidan aholku hau: elkartu gintezen ekintza katolikoan sartuenik ginen laiko batzuk, afera horretaz gogoeten egiteko, eta ahalaz bitartekari edo ararteko lanetan sartzeko. Kide andana bat bildu genuen Angeluko Haritxagan, eta hortik sortuko zen geroxeago «Fededunak» elkarte, Baionako suprefeturan ofizialki deklaratu dagoena. Lehenbiziko arartekari lan hartarik aitzina, bere xedea zabaldu zuen euskararen alde iparraldeko euskal eliza guzira. Gogoetak egin zituen sail horretarik at ere, bereziki *Fedegintza* aldizkarian, Euskal Herriaz, euskal elizaz, askatasunaren teologia baten beharraz hemen ere...

Teologia horren aldekoak ziren bereziki Mañex Erdozaintzi Etxart eta Klaudio Harluxet, ez ordea Jean Hiriart Urruty, eta hirugarren zenbakian gelditu zen aldizkaria. 1976. urtean gertatu zen hori guzira.

Gainera, katiximen bi hizkuntzetan agertzeko langile bezala ezagutua zuen elkarte orduko apezpikuak, eta eginkizun hori bete zuen garai hartakotzat. 1986an etorri zitzaigun orainko apezpikua, Pierre Molerés, eta ikusirik gure helburuekin bat zegoela, haren esku utzi zuen gure bulegoak horien bilatzea, eta 1987an gelditu zen «Fededunak» izeneko mugimendua, hargatik ezabatu gabe. Berriz indarrean jartzeko, ez zuen beraz papereria berri baten beharrik iragan udaberri horretan. Gainera ber izeneko aldizkari bat moldatzen du, eta bi zenbaki baditu jadanik agertuak.

BULEGOAREN PROPOSAMENAK

Maiatzaren hamazortziko biltzar nagusiaren ondotik bildurik, han erran zirenak moldatuz, Fededunak elkarteko bulegoak azaldu ditu iparraldeko elizari egiten dizkion proposamen hauek.

A) *Epe laburrean*. Duela 10 urte Sinodoak erabakiak praktikan eman:

1. *Il est demandé de mettre en oeuvre une pastorale adaptée aux milliers d'enfants et de jeunes scolarisés en langue basque (4. artikulua, 40. orientazioa, 401. proposamena).*

Hortarako beharko da euskal pastoralaren arduradun bat izendatu, laiko talde batekin euskarari buruz hartu erabakien jarraipena egiten du.

2. *Garantir à chaque communauté la liberté de célébrer dans sa langue (4. artikulua, 40. orientazioa, 401. proposamena).*

Horrek ematen dio euskaldun bakoitzari meza euskaraz entzuteko ahala, bere haurrekin, hauentzat egokia den tenorean, ez bazter herrietan soilik, baina zentroetan ere, 10 1/2tan, frantsesezkoekin aldizkatuz. Ez da ahantzi behar frantsesezko mezak diren eliza anitzetan, euskaldunek egiten dutela gehiengoa.

Meza elebidunak, ezinbestean baizik ez dira emanak izanen. Kasu haue-tan elebitasuna ez da kantuetan mugatuko. Gutierrez eskaintza eta esker onez-ko otoitza euskaraz izanen dira.

3. Mezak prestatzen dituztenen laguntzeko, berriz agertuko dira Andia-zabalen liburuxkak.

Lazkaoko lana egokituko da hemengotzat, hosto bat atera astero.

Beren prediku eta prestakuntza makinaz joiten duten apaizak gomitatzen ditugu beren lanaren interneten sartzera, besteak ere balia ahal dituen lan ho-rretaz.

4. Parropietako aldizkarietan euskarari emanen zaio sinbolikoa baino gehiago daitekeen toki bat.

5. Euskarari interesatzen diren apaizak, euskara baliatzen den tokietan izendatuak izan daitezten.

B) *Hiru urte barne:*

1. Adin guzietako hurrek izanen dute kolorezko liburu bat euskaraz.

2. Euskaraz dakiten haur guziek katixima euskaraz izanen dute.

3. Hegoaldeko girstinoekin harreman ofizialak izanen dira, lehenago, euskal liturgia egin zelarik izan ziren bezela.

4. Apaiz gazteek urte bat izanen dute euskaraz ikasteko AEKAn eta ho-rretarako bakarrik, lizentzia bat edo berziklatzea egiten delarik bezela.

5. Katixima egile gazte euskaldunentzat, formakuntza bat izanen da euskaraz, ordaindua.

6. Katetxean eta apezpikutegian idazkari elebidunak izanen dira.

7. Dirua: Horiek denek dirua beharko dute. Aitzinkontuan dirutza bat sar-dezan apezpikutegiak euskarazko pastoralarentzat eskatzen dugu.

HORIEK DENAK EGINEN DIRA BATERE GETORIK SORTU GABE.

Euskaldunak noiz nahi eta non nahi sartzen dira frantsesezko elizkizunetan, aspalditik, nehoi arazorik sortu gabe edo aldaketarik eskatu gabe. Bestaldetik dira arazoak eta tolerantzia eskasak.

Hara beraz «Fededunak» elkarteko bulegoaren proposamenak.

Osoan hartu ditut, hitzez hitz, arras gutitan baturantz egokituz: bainanbaina, apez-apaiz, buxet-aitzinkontu, bakotxa-bakoitza, girixtino-giristino, xoilik-soilik, preparakuntza-prestakuntza...

BABEL ETA MENDEKOSTE

Nire aburu eta iritzi sakonena eman aitzin, auzi hau goratu eta zabaldu nahi nuke, gure sinestearen iturrietara itzuliz, hor ikusten baitituz oinarritzko bi gertakizun eta sinbolo, bata Itun Zaharrean, bertzea Itun Berrian: Babel eta Mendekoste.

Babelen, hizkuntza bakarra zuten jendeek. Baina urguluak, handi nahiak, izariz kanpoko xede zoro batek zatitu zituen, eta ezin zuten gehiago elkar ulertu ez konprenitu. Hor ikasgai nagusi bat ikusten dut, bertze batzuren artek: ez duela deus onik indarrez eginiko basa unibertsalismo batek, porrot eta banarrotera deramala zuzen-zuzena.

Alderantziz Mendekostez, denek bat egin zuten nahitara, beren arteko diferentzien gainetik, bakoitzak bere nortasuna ukatu gabe: apostoluen mezua batbederak bere hizkuntzan entzuten baitzuen. Horrela ikusten dut egiazko batasuna: gisa guzietako jendeen elkartasuna, bakoitzak hoberenik duen hura ekarriz eta bertzeekin partekatuz, gure ostatu xaharretan egin ohi zen bezala. Ostaleraren esku salda, edariak eta kafea. Eta badakigu zein ona eta eskuzabala den gure ostaler nagusia, denak hartuko gaituena, oxala, bere mahaian, betiereko egoitzan.

NIRE ABURU SAKONA

Ez omen dago hizkuntza sakraturik. Beraz erdara ere ez de sakratua! Baina pertsona bakoitza bai, sakratua da: errespetua zor zaio, eta errespetu hori, hizkuntzatik ere pasatzen da, bere hizkuntzari esker pentsatzen baitu, edo gu-tienez pentsatzen duena adierazten.

Otoitza bihotzez egiten da buruz baino gehiago. Bertzela zer Jainko da otoizten duguna? Filosofoen Jainko hotz, urrun eta geldia, adibidez Voltaire baten arkitektoa edo erlojugilea, Ala Abraham, Isaias eta Josuaren Aita mai-tekorra?

Nik bederen ezin dut egiazki eta sakonki otoitz egin euskaraz baizik; ametsak ere euskaraz egiten ditut, hau baitut bihotzeko eta bihotzaren hizkuntza, aitamenganik ukana hantsa bera bezala. Bertze hizkuntzetan (latin, frantses, gaztelaniaz), formula hotz batzuk errezatzen ditut ezpain puntez; orazione hi-

lak dira niretzat, kontserbuzko janariak bezala, gustu eta vitamina gabeak, ezin bertzean, bertzerik ezean, «a minima» balia ditzakedanak.

Leku handia du euskarak euskaldunen izaitean eta bizitzan, araberakoa behar du elizan ere. Gainera ez gaude hemen Charentes edo Touraine eskualdean, Euskal Herria da hau, bere nortasun berezia daukana zalantza barik: euskara dugu hemen lehenbiziko hizkuntza, herriko tontor eta erreka guziek mintzo dutena toponimia guzian. Ez da zuzen ez egoki euskara bere kabiatik bota dezan bigarren hizkuntza dugun erdarak, kukuak egin ohi duen bezala.

Elizari ez diogu eskatzen ahal Estatuari baino gutiago. Gobernuen ganik baino justizia gehiago iguriki dezakegu elizako buruzagien ganik, elizakoak izanez gu ere, horretan ez dugu dudarik.

Beraz esperantza handia dugu, bai fedearen alde, bai euskararen alde, hau baitugu espirituaren moldatzailea. Gisa batez, euskararen alde doa gaur jendarteko dinamika, batzuek ikusten ez dutena. Ürrüstoiko herri ñimiñoan adibidez, bederatzi haurño kondatzen baititut, horietatik sei Sohütako ikastolan sartu edo sartzekoak dira, beste hiruak soilik eskola publikoan. Bertzalde BAB frantzimant horretan ere, euskara irakastearen alde agertu da berriki jendeen gehiengoa aburu ikerketa batean. Nork erran dezake, zuhurtasunez, zaharkeria bat dela euskara? Nik uste gure hizkuntza mespretxatzen dutenen iritzia dela zaharkeria bat, zabarkeria bat ere bai, ukatzen gaituena. Beraz horren aldatzen lagundu behar ditugu Elizaren baitan ere.

ELIZA ETA ESTATUA(K) EUSKAL HERRIETAN

Hendaian 2002-IX-27

Piarres Xarriton

Euskaltzaindiaren *Jagon* Saileko lagunok, orain duela zenbait aste, arratsalde honetako egitasmoaz solasean geundelarik ikusteko Eliza eta euskara deritzon hiru urteko azterlanaren barnean nola banatuko genuen gaurko egin-kizuna, Andres Urrutia, Mikel Erramospé, Xabier Itzaina eta Jean-Louis Davanten aldiaren ondotik etorri zen ene txanda: «Eta hik, Piarres, zertaz duk behar hitzegin?» galdatu zidaten lagunek.

Nik berehala ihardetsi: «Eliza eta Estatua(k) Euskal Herrietan».

Eta oixtion, ene aitzinetik adiskide Jean-Louisek erraiten baitzuen ez zuela politika hunkitzeko gogorik, nik berehala aitortzen dizuet politikaren erdi-erdian sartzeko asmoa dudala.

Eta zergatik ote? Zeren alde batetik gure belaunaldiak ezagutu duen maisu miresgarri batek, Karlos Santamaria gure bidegile eta bakegile paregabeak, liburu eder bat idatzi baitzuen, monseigneur Huyghe Arras-eko frantses apezpikuari haren izena lapurtuz, *La Iglesia hace politica/Elizak politika egiten du*, deitu zuena eta agertuz geroz higatu ez dena.

Bestalde aitortu behar dut oraino, bizpahiru urte honetan, hitzemaña dudala Politikaz liburu baten egitea eta, jadanik parte ordaindua izan zaidala. Baina erdiminetan nenbilela, ziberotar adiskide batek jalgi dit berrikitan bere aita xirulariaren ganik bildu erran zahar hau: «Musika txarra, aitzinetik pakatua!» Badut, beraz, beldurra ene musika txarra izanen den.

Alta bada, ene liburu eta paper zaharrei, bai eta aspaldiko oroitzapenei gainbegirada bat eman orduko, konturatzen naiz baduela engoitik 60 urte, bigarren Aintzina-ren 1941-1942ko urteez geroztik, Piarres Andiazabal euskaltzain kalonje adiskideak berrikitan eskuratu dizkidan Piarres Lafitte gure irakasle ohi zenari, Matthieu Aguerre, Roger Etchegaray eta Pierre Charritton apezgaiek, bakoitzak gure aldetik, bidaltzen genizkion gutunen arabera, urrundik daramatzagula, barna bihotzean sarturik, Elizaren eta estatuen harremanek euskaldunen gogoetan pizten dituzten galde berak edo bertsuak.

Nitaz beste bat liteke ordea gure Jagon Sailak galdezkatu behar lukeena aipatzen ditugun gai guztiez. Herenegunez geroz, hots, laurogei urteak bete dituzenez geroztik, bere kargu orotarik erretiratu baita Roger Etchegaray kardinala eta menturaz gertatu baitzaio, beste kargudun batzuei bezala, kargua utziz geroz, mihia luzatzea edo soilik elhea askatzea. Baluke ziur zer konda.

Bizkitartean, egun berean, bera ongi ezagutzen dukeen *La Croix* egunkari-ko kazetari batek zioen ez dugula nehoiz ikusiko berriketari askok amets litzakeen euskaldun kardinalaren «*memorabilia*»-rik.

Hain zuzen, gogoratzen zait, duela 25 bat urte, aita René Laurentin Paris-eko kazetari ezagunak jalgi zidala, bapatean, Saint-Amand-eko apeztexean, ateraldi hau: *Je me demande toujours quand le Vatican va se décider à régler le contentieux qu'il a depuis si longtemps avec le Peuple Basque.*

Jakin nahi zuenaz geroz noiz Vatikanoak zuritu nahiko zuen aspaldian Euskal Herriarekin duen auzia, kondatu nion ene adiskideari zenbait urte lehenago, Erroman ikasle geundelarik Etchegaray eta biok, Clément Mathieu Akizeko apezpiku hazpandarrak eraman gintuela berekin Pio XII.aren oinetara, haren benedizione berezia errezebitzera. Eta gero, aita santuarekin buruz buru solastaturik, atera zitzaigularik gure apezpiku ona, erranez PioXII.ak ez ziola besarkadarik eman nahi izan, gripearen kutsurik ez emaitzagatik, galde ausarta egin genion berari: «Barka Jauna, jakin daiteke noiz argitaratuko dituzun 36eko gerla denboran Euskal Herriko egoeraz Erromara bidali omen dituzun txostenak?»

Erantzuna jin zitzaigun argi eta zorrotz: «Argitaratuko nik? – Sekulan ez, kalte gehiegi egin liezaioke Elizari!»

Segur eta fida naiz ez duela oroitzapen hori ahantzia Etchegarayek eta ez dugula, beraz, haren paperik ere ikusiko.

* * *

Goazen hala ere, bakoitza gure aldetik, iraganean gora zenbait urratsen egitera!

II. Mundu gerlatik landako urte haietan antolatu baitzen Biarritzen Eusko Ikaskuntzaren Nazioarteko Biltzarra, Pierre Narbaitz gure irakasle ohiak eskaturik parte hartu genuen Erromatik, bedera lanekin, bi ikasle lagun gazteok: nihonek alabaina argitaratu berria nuen *Petite histoire religieuse du Pays Basque* eta gai beretik zerbait erran nukeen.

Roger Etchegarayk, aldiz, egin zuen beste lan bat, nihaurk erran behar banu, enea baino aberatsagoa, Erromako bulegoetan berak ordukotz egiten zekien bezala, bildu baitzituen Euskal Herri osoko elizbarruti eta kongregazioek misio tokietan zerabiltzaten baliabideen kontu zehatzak. Ez zen ordea argitaratu *L'effort missionnaire des Basques à travers les siècles* deitu haren

lan hura eta, galdutzat emana izan zen. Baina hona non, suertez, Uztaritze-ko Insausti baitan, Jean-Claude Larrondek aurkitu berri duen haren kopia bat eta laster argitaratuko omen du Biarritzeko Biltzarraren beste lan askorekin batean.

Dena den, dokumentu hori baliagarri izan daiteke oraino, geroztik eza-gutu ditugun Mateo Mugica eta Clément Mathieu bi apezpiku zenduen beste paper batzuek bezala, konduen ordua etorriko delarik. Ezen Gernikako hautsak oraino bero beroak zirelarik eta Pio XII.aren Erromako liburu saltegieta saltzen zelarik Jacques Maritain de Gaulleren enbaxadore «heretikoa» salatzen zuen *De Lamennais à Maritain la crise du libéralisme catholique* Argentinan argitaratu liburu frantsesezkoa, Maritain, Bernanos, Mauriac, Mounier, Congar, Journet edo don Sturzo iduri fededun ausart batzuek, gostaiarik gusta, euskaldunen alde mintzatzeko herabe izan ez baziren, aitortu behar da elizagizon gehienek nahiago zutela Lisboako edo Toledoko kardinalen urratsei jarraiki, Suitzan aterbeturik zegoen Tarragonakoaren bideari baino.

Nahiz Italiako Errepublikak lehen urratsak egiten ari zituen eta kristau demokraziak Ameriketako haizea alde zuen, Vatikanoko buruzagiek, aitzineko Mussolini, Pilsudski, Salazar, Hitler, Duplessis, Pétain eta bakoitza bere gisako estatuburu batzuekin hain ongi konpondu zirenek, aparteko konkordatu bat antolatzea zoazen II. mundu gerlako garailek apur bat zokoraturik zeukaten Franco jeneralari eskua luzatzeko xedearekin.

Kontzilio berririk ez zen aipu ere oraino eta aski genuen aita Boyer jesuita edo aita Garrigou Lagrange dominikarra entzutea zenbait urte geroxeago goraiatuak izanen ziren aita Teilhard de Chardin, aita de Lubac edo aita Congar batzuek hitz egiten, asmatzeko zer ziren Juana Arkekoaren edo Savonarolaren denboretako inkisitoreak edo zer izan behar zen de Lancre jujearen eta Etchaz apezpikuaren euskal herrietan estatuak eta elizak, eskuz esku, zerramaten «sorgin ihizia».

Ez genituen oraino irakurriak behin fraile xahar batek idatzi zituen hitz hauek: *Elizarengatik paira daitekeena deus ez da, Elizarengatik pairatzen denaren aldean* eta, menturaz, horrengatik, ikustearekin Loiolako, Xabierreko edo Garaikoetxeko semeen odol bereko zenbat eta zenbat seme eta alaba hitz egiten ziren munduan barna eliza amaren zerbitzutan, eliza horren esker txarra jasan behar zutela gure herritar anitzek eta oroizat gure Euskal Herriak, ez genezakeen onets.

Ordu berean bizkitartean Pio XII.ak argitaratu zuen «Jesus Jaunaren gorputz misteriozkoa besterik ez den Elizaz» diharduen *Mystici corporis* deitu gutun famatua eta aita Zapelena Iruritako gure irakasle maitagarriarekin landu genuen gure fedearen hazkurri eskaintzen zitzaigun testu berri hori.

Zurumurruen arabera, delako gutunaren idazlea aita Tromp gure irakasle holandarra omen baitzen, laster ohartu ginen ez zutela batere gure bi ira-

kasleek egun berean finkatzen Eliza amaren sorteguna: jesuita holandarrak erranarazi nahi zion Aita Sainduari, Ostiral sailduz, Gurutzefikatuaren saihestetik jaino zela Jesusen gorputz misteriozkoa, jesuita nafarrak aldiz, tradizio osoari jarraikiz, gogor zeukan Mendekoste zela egiazko elizaren sortegun zuzena. Azkenean, Pio XII.ak berak jakinarazi zuen ez zuela batere eztabaida horretan sartzeko xederik izan. Beharrik!

Bagenuen alabaina beste irakasle bat, aita Bertrams/jesuita alemana. Honek eskaintzen zizkigun teologia politikazko ikastaldiak, baina, egia erran, ez zitzaion entzule multzorik hurbiltzen. Bizkitartean ez dezaket ahanz, egun batez, bere biziko esperientziak sustaturik, agian, honelako hitzaldia atera zuela:

«Jaunak, ez dakit zuek guztiok apez-tuko zareten, baina uste dut guztiok nahiko duzuela kristau zintzo izaten saiatu. Jakizue, beraz, Jainkoaren lehen manamenduak eragozten diola idolatria kristau orori. Mende bakoitzak baditu ordea bere idoloak eta, gure mende honek estatua du bere idoloa. Ez zarete arauz nehoiz belaunikatuko estatuaren aitzinean!»

Gregorianako Unibertsitatetik eta Erromako harresietarik landa baziren bestalde, lan ixilean ziharduten teologoak eta, goiz edo berant, beren lanak argitaratzen zituztenak; hala nola, de Lubac-en *Catholicisme* edo aita Congar-en *Vraie et Fausse Réforme de l'Eglise*. Urrun zen ordea oraino Vatikanoko II. Kontzilioa eta urrun ere *Mystici corporis*-en irakaspenak garatuz, Kontzilio horretatik etorriko zen irakaspena, hots, Eliza dela, «Israelgo Populuaren ondarea eta, Jainkoaren Herria» adierazi zuen *Lumen Gentium*-en aldarrikapena.

Orduz gerotz, gainera, Parisen nengoelarik, 1965/75eko hamarkadan, aita de Lubac-en ikasle ohi jesuita saboiar gazte bat aski hurbiletik ezagutu nuen, Michel de Certeau (1925-1986) zena: Fede handiko eta jakitate zabaleko gizon horrek idatzi zuen behin:

«L'Eglise ne se réduit pas à ce qu'on en voit, mais elle ne peut récuser ce qu'on voit d'elle. Ce que les observateurs constatent est indissociable de ce qu'elle est, c'est-à-dire, un signe réel de Dieu dans le monde.»

Hori bera euskaraz erran nezake:

«Eliza ez da mugatzen hartatik ageri den horretara, baina hartatik ageri den hori ezin du berak nehoindik ukatu. Behariek ikusten dutena ez da bereizten ahal izatez den hartatik: hura baita Jainkoak munduari helarazten dion egiazko zeinua.»

Michel de Certeau adiskideak zioen bezala, kristauaren «eguneroko» esperientzia, laburbildu nahi banu, erran nezake berak proposatzen zuen definizio horrek bere baitan biltzen zituela Pio XII. ren, eta Vatikanoko II. Kontzilioaren irakaspenak, bai eta ere etxetik beretik ikasi eta sinetsi duguna, hots, Eliza dela gure «Ama Saindua».

Horra zergatik, Eliza bera eta Elizaren buruzagiak bide zuzenetik dabilzan beren herritarren beharrei ohartzeko direlarik eta, adibidez, ogirik, etxerik,

lanik, eskolarik, aterperik, ohorerik gabe direnei heltzen zaizkielarik. Aitortuko dut/beraz/gogotik, Kontziliotik lekora, Jainkoaren Herria hurbildu zaiola, asko gisetara, herri xeheari eta jende xumeari: *Pacem in terris eta Populorum progressio*-k, adibidez, izan zuten eraginik munduan zehar eta, gutarik hurbilago, Franco hil aitzineko urte berean, 1974an. Eta *Kristautasuna herrientzat salbabidea* izan behar zela irakatsi zuelarik Añoveros Bilboko apezpiku jaunak, mezu horrek harrotu zituen bazterrak. Apaiz edo fraile eta euskaldun arrunt askori iduritu zitzaion, ezohiko mezua bidaltzen ziola, aspaldiko zorra ordainduz, Erromako elizak gure Herriari.

Bizkitartean ez dezaket ahanztz, bizpalau hilabete lehenago, 1973ko abenduan, ildo bertsutik zoan tesia aurkeztu bainuen. Tolosako fakultate katolikoaren aitzinean, aita René Coste jaun irakasleak lagundurik eta, besteak beste, Pierre Eyt kardinale beharrak epaiturik, nola entzungor egin zuten ez bakarrik Baionako apezpikutegiak baina bai ere Pariseko irakasle edo argitaletxeek.

Lan hura bera atseginekin onartu zidan ordea Montréal-en, *Fides* argitaletxeak eta argitaratu *Héritage et Projet* bere liburu-sortan, Guy Bourgeault Montréal-eko Unibertsitateko irakasleak eskaini aitzin-solas laburrarekin eta solas-ondo mamitsu batekin, *Le droit des peuples à leur identité* izenburupean.

Bazirudien orduan memento ona zela, Québec-en eta Euskal Herrian eta, menturaz, beste leku askotan, zenbaitek aipatzen zuten *Askatasun Teologia*-ren bidetik, Elizaren eta Estatuaren ohiko harreman hertsiegiei, Jainkoaren Herriaren eta herrien onetan, beste itxura baten emateko. Horra zergatik sartu nituen ene liburuan bi aipamen hauek:

«1. aipamena, jadanik aipatua dugun adiskide batena: kontzilioari hurbilezik jarraiki ondoan Pierre Eyt teologo gazteak idatzi zuen La Nouvelle Revue Théologique delakoan «*Le tournant politique de la théologie*» artikulua (1971-XII), adierazteko «orain arte, teologiaren alorrean, politika arazoez bazter xoko itsu, mugatu bat baizik ez baldin bazuten hartzen, hemendik aitzina gai horiek berak teologiaren erdi erdiko lekuan jarri behar zirela eta bihurtune horren ondorioak noizbait ageriko zirela».

«2. aipamena aldiz, Jean Delumeau historialari ezagunarena: Kristau zintzo eta argi honek argitaratua zuen alabaina, 1977an, Parisen, *Le Christianisme va-t-il mourir?* liburu ausarta. Argi eta garbi erraiten zuen Jesus Jaunak berak erran baldin bazuen: «Ene erreinua ez da mundu honetakoa», Salbatzailearen irakaspengarrantzitsu hori, zorigaitzez, hamabost mendeetan barna, ahantzia izan dela historiaren arabera. «Botereaz jabetzea izan da alabaina, Elizaren bekatu nagusia eta ondorioz, askatasun, zuzentasun eta bake bidegile izan beharrean, jendearen indar zapaltzaile bilakatu da bera frangotan.»

Badu engoitik mende laurdena gogoeta horietan murgildurik gabiltzala eta geroztik anitz gauza gertatu dira: Jean Delumeau jauna, adibidez, Deustuko Unibertsitateak Doctor Honoris Causa, bere ohorezko irakasle izendatu du orain duela zenbait urte.

Pierre Eyt Bordeleko kardinal zena gazterik hil izan zaigu eta Larunseko semea bere sorterrian ehortzi dutelarik, gure ustez galtze handia izan da Ama Elizarentzat eta herriarentzat: tarteka baitirudi, Heletako bestaberrietan bezala gure dantza-jauziek egiten dutela: urrats bat aitzina egin orduko, beste bi urrats gibelera.

Ez dezagun bederen nehoiz ahantz bizitze iraganak eman irakaspena!

Badaukat ene paperetan gutun bat, nihaur Hazparnetik Parisera bidali nindutelarik 1965ean eta Erroman Biblia ikasten ari zelarik, André Hiriart-Urruty zenak handik bidali zidana, Jean-Paul Vincent, Lyonetik etorri, Baionako apezpiku berriarekin ezagutzak egin ondoan. Hona, komentariorik gabe, azken le-roak:

«Baionako apezpikuarekin afalduak gira duela bulta bat. Ez daut Hazparneko superior ohirik ez haren letrarik aipatu, Etxaluzen afera hortaz arras griña haundia du, iduriz. Zerbaiten egitera entseatu dela erran daut, baina ez duela deus ardietsi; funtsean libraraztea ardietsi balezate ere, ez omen luke Baionako suprefetak Etxaluz eskola libroetan irakasle ikusi nahi.

Gauza batek nu harritu: apezpiku berri hau oraino aitzinekoa baino beldurtiagoa dugu naski. Kontzilioko eta diosesako beste gora-behera guziek baino griña gehiago emaiten dako «eskualdun zombaiten politikak»: ez du berak aitortzen, baina jateko arteki sujet hori dit gehienik aipatu. Eskualdun gazteria arunt nahasten hasia omen da; funtsean Lafitte bera arras errebelatua dauka! Eskuarazko liturgia ez du zombaiten gosearen tronpatzeko baizik akulatu: zerbait musuikatzerat eman behar zen... kabalen arthotik begiratzeko!

Bego hortan gure Jaun Apezpikua eta, gauden gurean! Esperantza dut Hazparnetik eraman arregurak laster despeituko dituzula, zure sail berriari karraskan lotzeko. Izan kuraie zure lan handiari buruz, eta ez adiorik!»

* * *

Denok badakigu nola bururatu zen gau hartan Erroman hasi elkarrizketa hura eta geroztik zer izan ziren, hogeit bat urtez, Baionako apezpiku zenak Hiriart-Urruty André eta Jean bi anaia apaiz euskalzaile zenduekin ibili urratsak. Beste komentariorik gabe, honetan bego gaurko solasa!

* * *

Eta azkenik, Erromako alde haietan euskaldunik baldin badago entzuteko eta ihardesteko nor denik eta, hari berari eginen diogu iragan hilabeteko *La Croix* kazetan Pirineo Atlantiketako fededun ezezagun batek egiten zuen galde hura bera, ea, noiz ote Erromako Elizak uko eginen dion Vatikanoko Estatuaren egitura eta lotura zaharkituari. Egoki ahal baita eta zuzen, Jainkoaren Herriak izan dezan ez estatu arteko estatutxo baten itxura, baina bai estatu guztien azpitik edo gainetik elkartzen dituen herri desberdinen antza.